

**МІНІСТЕРСТВО ВНУТРІШНІХ СПРАВ УКРАЇНИ
ХАРКІВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ВНУТРІШНІХ СПРАВ**

Факультет № 6

Кафедра фундаментальних та юридичних дисциплін

ТЕКСТ ЛЕКЦІЇ

**з навчальної дисципліни ОК.17 «Сучасні проблеми міжнародного
публічного права»
*обов'язкових компонент освітньої програми першого рівня вищої освіти***

(08 «Право», 081 «Право»)

**за темою – «ПРАВО МІЖНАРОДНИХ ОРГАНІЗАЦІЙ ТА
МІЖНАРОДНИХ КОНФЕРЕНЦІЙ»**

**Харків
2023 рік**

ЗАТВЕРДЖЕНО

Науково-методичною радою
Харківського національного
університету внутрішніх справ
Протокол від 25.09.2023 р. №8

СХВАЛЕНО

Вченою радою факультету № 6
Протокол від 25.08.2023 р. №5

ПОГОДЖЕНО

Секцією Науково-методичної ради
ХНУВС з юридичних дисциплін
Протокол від 22.09.2023 р. №8

Розглянуто на засіданні кафедри фундаментальних та юридичних дисциплін факультету № 6 (протокол від 18.08.20223 № 8).

Розробники:

1. Доцент кафедри фундаментальних та юридичних дисциплін факультету № 6 ХНУВС, кандидат юридичних наук К.В. Кисильова.
2. Доцент кафедри фундаментальних та юридичних дисциплін факультету № 6 ХНУВС, кандидат юридичних наук Д.С. Гета.

Рецензенти:

1. Декан факультету №4 ХНУВС, доктор юридичних наук, професор М.І. Марчук.
2. Доцент кафедри конституційного та муніципального права юридичного факультету Харківського національного університету ім. В.Н. Каразіна, кандидат юридичних наук, доцент Г.В. Зубенко.

План лекції

1. Поняття права міжнародних організацій, його джерела.
2. Поняття, ознаки і класифікація міжнародних міждержавних організацій.
3. Міжнародна правосуб'єктність і структура міжнародних міждержавних організацій.
4. Організація Об'єднаних Націй: цілі, система органів, повноваження.
5. Регіональні міжнародні міждержавні організації.
6. Міжнародні конференції

Рекомендована література:

Основна:

1. Антонович М. М. Міжнародне право : навч. посіб. Київ : Юрінком Інтер, 2011. 384 с.
3. Баймуратов М. О. Міжнародне публічне право : підручник. Київ : Фенікс; 2018. 762 с.
4. Батрименко В. І. Міжнародне право : навч. посіб. Київ : Київ. нац. торговел.-економ. ун-т, 2012. 323 с.
5. Гердеген М. Міжнародне право. Київ : К.І.С., 2011. 516 с. 8. Лисик, М. М. Микієвич та ін.; за ред. В. М. Репецького ; Львів. нац. ун-т ім. Івана Франка. 2-ге вид., стер. Київ: Знання, 2012. 437 с. (Серія «Факультету міжнародних відносин Львівського національного університету ім. Івана Франка – 20 років»).
6. Черкес М. Ю. Міжнародне право: підручник. 6-те вид., виправ. і допов. Київ : Знання, 2011. 397 с.

Додаткова:

1. Гавриленко О. А. Історія міжнародного права : хрестоматія-практикум / О. А. Гавриленко, Т. Л. Сироїд, Л. В. Новікова. Харків : Вид-во Харків. нац. ун-ту ім. В. Н. Каразіна, 2016. 676 с.
2. Кийвець О. В. У пошуках міжнародного права: переосмислюючи джерела: монографія. Кам'янець-Подільський : Оіюм, 2011. 479 с.
3. Задорожній О. В. Від теорії міжнародного права до практики захисту прав людини : монографія / О. В. Задорожній, О. Р. Поєдинок. Київ : Фенікс, 2018. 718 с.
4. Тарасов О. В. Суб'єкт міжнародного права: проблеми сучасної теорії: монографія. Харків: Право, 2014. 512 с.

Текст лекції

1. ПОНЯТТЯ ПРАВА МІЖНАРОДНИХ ОРГАНІЗАЦІЙ, ЙОГО ДЖЕРЕЛА

Сучасні міжнародні відносини характеризуються постійним розширенням

сфер взаємодії держав, тому всі нові відносини стають предметом міжнародноправового регулювання. Міжнародні організації як правовий феномен виникли порівняно недавно, в кінці XIX – на початку XX ст., коли потреби міжнародного спілкування зумовили необхідність створення постійно діючих міждержавних структур. Так, у 1874 р. був створений Всесвітній поштовий союз, у 1919 р. – Міжнародна організація праці тощо. Першою міжнародною організацією з яскраво вираженою політичною спрямованістю була Ліга Націй, заснована в 1919 р. відповідно до положень Версальської системи, що формально проіснувала до 1946 р. Після Другої світової війни було засновано низку міжнародних організацій, які забезпечують організаційну основу міждержавної взаємодії у різних сферах міжнародних відносин. Серед них – Організація Об'єднаних Націй (ООН), Рада Європи (РЄ), Організація з безпеки та співробітництва в Європі (ОБСЄ), Європейський Союз (ЄС), Ліга арабських держав (ЛАД), Організація Північноатлантичного договору (НАТО) та багато інших. В умовах глобалізації дедалі відчутнішою стає тенденція до посилення ролі міжнародних організацій. Життєво важливі міжнародні проблеми для кожної держави можуть вирішуватись лише організованими колективними зусиллями. Більше того, нині від цього залежить успіх у вирішенні багатьох внутрішніх проблем. У результаті цього зростає кількість міжнародних організацій, розширюються їх функції та поглиблюється процес інституціоналізації міжнародної спільноти. Можна сміливо стверджувати, що сьогодні міжнародна система не могла б нормально функціонувати без розвиненого комплексу організацій. Міжнародним організаціям належить важлива роль у функціонуванні міжнародного права. Це стосується як правотворчого процесу, так і правозастосування. Під тиском вимог сьогодення відбуваються зміни у функціях організацій без зміни їх статутів, розширюються їх повноваження і вплив на держави, удосконалюється їх механізм. Разом із тим стають дедалі серйознішими завдання, що стоять перед організаціями, а це, у свою чергу, диктує необхідність удосконалення методів впливу. Усе частіше доводиться думати не про врегулювання існуючих проблем, а про запобігання небажаному розвитку, що здатен призвести до катастрофи. У діяльності міжнародних організацій, насамперед ООН, зростає значення превентивної дипломатії. Організація володіє інтегральними якостями, тобто такими, яких не має жодний з її членів. Вона не є сумою членів, а є системою їх взаємодії, що істотно збільшує потенціал організації. Участь у міжнародній організації відкриває нові можливості перед кожною державою. Особливе значення діяльності міжнародних організацій і їх роль в обговоренні й вирішенні найбільш складних питань міжнародних відносин зумовили виникнення в міжнародному праві окремої галузі – права міжнародних організацій. Її норми є переважно нормами договірної характеру, а право організацій – однією з найбільш кодифікованих галузей міжнародного права. Право міжнародних організацій – це галузь міжнародного публічного права, яка є сукупністю міжнародно-правових норм, які регулюють правовий статус і становище міжнародних організацій у системі міждержавних відносин, зумовлюють їх юридичну природу та визначають міжнародну

правосуб'єктність. Джерелами права міжнародних організацій є такі: – установчі акти міжнародних організацій; – акти, що регламентують внутрішньоорганізаційні питання функціонування організацій (регламенти, інструкції тощо). Численну групу джерел становлять установчі акти міжнародних організацій. Ці акти, що конструюють міжнародні організації, містять основу розглядуваного права. Установчі акти, як правило, мають назву «статут». Вони закріплюють внутрішню організаційну структуру організації, повноваження органів, членський склад, правосуб'єктність тощо. Акти, що регламентують внутрішньоорганізаційні питання функціонування організацій, формуються на основі статуту, їх застосування обмежується рамками цієї міжнародної організації. Окрім установчих актів, важливе значення для функціонування міжнародних організацій мають такі багатосторонні конвенції, як Віденська конвенція про право договорів між державами та міжнародними організаціями або між міжнародними організаціями 1986 р., Конвенція про привілеї та імунітети Об'єднаний Націй 1946 р., Віденська конвенція про представництво держав у їх відносинах з міжнародними організаціями універсального характеру 1975 р.

2. ПОНЯТТЯ, ОЗНАКИ ТА КЛАСИФІКАЦІЯ МІЖНАРОДНИХ МІЖУРЯДОВИХ ОРГАНІЗАЦІЙ

Міжнародна міжурядова організація – це постійно діюче об'єднання держав, створене на основі міжнародного договору з метою виконання певних завдань, яке має внутрішньоорганізаційну структуру та володіє відповідними правами й обов'язками.

Права й обов'язки міжнародної міжурядової організації відрізняються від прав та обов'язків держав-членів, саме тому міжнародні міжурядові організації є самостійними суб'єктами міжнародного права. Їх міжнародна правосуб'єктність має вторинний, або похідний характер, оскільки міжнародні міжурядові організації визнаються суб'єктами міжнародного права на основі угоди первинних суб'єктів-держав. Ознаками міжнародної міжурядової організації є такі: – договірна основа, що відповідає основним принципам міжнародного права; – наявність визначених цілей; – система органів, необхідних для досягнення цілей організації; – міжнародна правосуб'єктність.

118 Зазвичай міжнародні міжурядові організації створюються на основі міжнародного договору (статуту, конвенції, угоди, протоколу тощо). Створення міжнародної міжурядової організації має відбуватися на правомірній основі. Це означає, що її установчий документ повинен відповідати загальновизнаним принципам і нормам міжнародного права, насамперед принципам «*jus cogens*». Міжнародні міжурядові організації створюються для координації зусиль держав у тій або іншій галузі, наприклад у військовій (Організація Північноатлантичного договору (НАТО), науково-технічній (Європейська організація ядерних досліджень (ЦЕРН), економічній (Європейський Союз (ЄС), валютно-фінансовій (Міжнародний банк реконструкції і розвитку (МБРР)

та Міжнародний валютний фонд (МВФ), соціальній (Міжнародна організація праці (МОП), у сфері медицини (Всесвітня організація охорони здоров'я (ВООЗ) й інших сферах. Водночас на міжнародній арені існують організації, уповноважені координувати діяльність держав практично в усіх сферах, наприклад ООН тощо. Отже, міжнародні міжурядові організації поряд з іншими формами міжнародного спілкування (багатосторонні консультації, конференції, наради, семінари тощо) виступають органом співробітництва зі специфічних проблем міжнародних відносин. Міжнародна міжурядова організація має відповідну організаційну структуру. Ця ознака, що характеризує інституційну будову міжнародної організації, ніби демонструє та підтверджує постійний характер організації та відрізняє її від численних інших форм міжнародного співробітництва. На практиці вона виявляється в тому, що міжнародні міжурядові організації мають штаб-квартири, членів в особі суверенних держав і необхідну систему головних (основних) і допоміжних органів. Як уже було зазначено, особливістю компетенції міжнародної міжурядової організації є те, що її права й обов'язки є похідними від прав та обов'язків держав-членів. Жодна організація без згоди держав-членів не може вдатися до дій, що стосуються інтересів своїх членів. Права й обов'язки будь-якої організації в загальній формі закріплюються в її установчому акті. Ці документи встановлюють і закріплюють наміри держав-членів і їх волю щодо меж і сфер діяльності міжнародної організації, що згодом мають бути нею реалізовані. Держави також мають право заборонити організації вдаватися до тих або інших дій, і вона не може перевищити свої повноваження. Незважаючи на те, що міжнародна міжурядова організація наділяється правами й обов'язками державами-членами, у процесі діяльності вона набуває ще й власні, відмінні від інших, права й обов'язки. Отже, слід відзначити, що правосуб'єктність будь-якої міжнародної міжурядової організації визначається тими конкретними завданнями і цілями, які передбачено державами в установчому документі, що створює організацію. У зв'язку з цим кожна міжнародна міжурядова організація має своє, властиве лише їй коло прав та обов'язків, тобто кожна така організація володіє властивим лише обсягом правосуб'єктності. Міжнародні міжурядові організації у своїй діяльності повинні дотримуватися принципу суверенної рівності держав-членів. Цей принцип означає юридичну рівність держав, що укладають угоду про створення міжнародної міжурядової організації; свободу висунення пропозицій для обговорення й участі в самому обговоренні в межах міжнародної міжурядової організації; рівне право бути обраним у структурні підрозділи організації; у більшості міжнародних міжурядових організацій одна держава має один голос, хоча в деяких із них ураховується фактична нерівність держав, наприклад у Раді Безпеки ООН, Міжнародному валютному фонді (МВФ) або Міжнародному банку реконструкції та розвитку (МБРР), що відображається на процедурі ухвалення рішень. Одним із важливих компонентів юридичної природи міжнародної організації є свобода виходу з неї держав-членів. Рішення міжнародних міжурядових організацій здебільшого мають рекомендаційний характер, виняток становлять адміністративні й фінансово-бюджетні питання, рішення

яких є обов'язковими для держав-членів. Хоча резолюції міжнародних міжурядових організацій й не є юридично обов'язковими, проте активно впливають на процес кодифікації та прогресивний розвиток міжнародного права. 119 У науці міжнародного права виділяють такі основні функції міжнародних міжурядових організацій: контрольна, оперативна, регулятивна. Контрольна функція полягає в здійсненні контролю за відповідністю поведінки держав нормам міжнародного права. Для цього організація має право збирати й аналізувати відповідну інформацію, обговорювати її та висловлювати свою думку в резолюціях. У багатьох випадках держави зобов'язані регулярно надавати доповіді про виконання ними норм міжнародного права й активів організації у відповідній сфері, особливо в галузі захисту прав людини. Оперативна функція зводиться до досягнення цілей організації шляхом безпосередньої діяльності власними засобами організації. Організації надають економічну, науково-технічну й іншу допомогу та консультаційні послуги. Значний розвиток у цьому аспекті отримали операції ООН з підтримки миру (миротворчі операції). Регулятивна функція передбачає ухвалення рішень, що визначають цілі, принципи та правила поведінки держав-членів. Такі рішення мають лише морально-політичну силу, проте їх вплив на міждержавні відносини й на міжнародне право не можна недооцінювати. Класифікувати міжнародні організації можна за різними критеріями: 1) за статусом учасників: – міжнародні міжурядові організації (створюються на підставі міжнародної угоди групою держав, які здійснюють взаємодію для досягнення визначених цілей); – міжнародні неурядові організації (виникають не на підставі договору між державами, а шляхом об'єднання фізичних та/або юридичних осіб, діяльність яких здійснюється поза межами офіційної зовнішньої політики держав); 2) за колом членів: – універсальні, учасником яких може бути будь-яка держава – ООН та організації, що входять до її системи; – регіональні, учасником яких може бути держава певного регіону – Рада Європи (РЄ), Ліга арабських держав (ЛАД), Організація американських держав (ОАД), Африканський Союз (АС), Асоціація держав ПівденноСхідної Азії (АСЕАН); – міжнародні організації обмеженого складу, прийняття в які здійснюється за особливими критеріями; так, членом Організації країн-експортерів нафти (ОПЕК) може бути держава, основу економіки якої становлять видобуток та експорт нафти, а учасником Генеральної угоди про тарифи і торгівлю / Світової організації торгівлі (ГАТТ/СОТ) може стати держава, що дотримується певних принципів у торговельній політиці: найбільшого сприяння, невикористання кількісних обмежень на імпорту, вирішення спірних питань шляхом консультацій тощо; 3) за сферою діяльності: – військово-політичні – Організація Північноатлантичного договору (НАТО), Військово-політичний союз в Азіатсько-Тихоокеанському регіоні (АНЗЮК) тощо; – економічні – Міжнародний валютний фонд (МВФ), Міжнародний банк реконструкції і розвитку (МБРР), Організація Об'єднаних Націй з промислового розвитку (ЮНІДО); – соціального характеру – Міжнародна організація праці (МОП), Всесвітня організація охорони здоров'я (ВООЗ) та ін.; – культурно-гуманітарні – Організація Об'єднаних Націй з питань освіти, науки і культури (ЮНЕСКО),

Всесвітня організація інтелектуальної власності (ВОІВ) тощо; 4) за порядком прийняття нових членів: – відкриті, де будь-яка держава може стати членом організації (ООН); – закриті, в яких держава може стати членом організації лише за згодою учасників організації (НАТО, ЄС); 5) за компетенцією: – загальної компетенції, коли діяльність організацій охоплює всі сфери відносин між державами-членами: політичну, економічну, соціальну та культурну (ООН), Ліга арабських держав (ЛАД) тощо; – спеціальної компетенції, коли налагоджують співробітництво в окремій сфері – Всесвітній поштовий союз (ВПС), Міжнародна організація праці (МОП), Всесвітня організація охорони здоров'я (ВООЗ), Міжнародне агентство з атомної енергії (МАГАТЕ).

3. МІЖНАРОДНА ПРАВОСУБ'ЄКТНІСТЬ І СТРУКТУРА МІЖНАРОДНИХ МІЖУРЯДОВИХ ОРГАНІЗАЦІЙ

Незважаючи на те, що міжнародні міжурядові організації не мають території й населення, вони відповідно до установчих документів є суб'єктами міжнародного права, тобто виступають на міжнародній арені носіями міжнародної правосуб'єктності. При цьому, на відміну від держав, такі організації не можуть бути стороною у справі, яка розглядається Міжнародним Судом ООН; дипломатичні відносини між міжнародною міжурядовою організацією й державами-членами або іншими суб'єктами міжнародного права мають свої особливості, а міжнародна відповідальність організацій має свою специфіку порівняно з відповідальністю держав. У зв'язку з цим у міжнародному праві розуміють специфічну або функціональну правосуб'єктність міжнародної міжурядової організації, зумовлену компетенцією конкретної організації, закріпленою в її статуті. У своїй діяльності міжнародна міжурядова організація не може виходити за межі повноважень, визначених її установчими актами, цим і визначається функціональний характер правосуб'єктності міжнародних міжурядових організацій, на відміну від універсальної правосуб'єктності держав. Володіючи міжнародною правосуб'єктністю, міжнародна міжурядова організація має право укладати міжнародні договори з іншими суб'єктами міжнародного права, брати участь у дипломатичних відносинах з державами й іншими суб'єктами міжнародного права (держави-члени організації акредитують при ній свої представництва; організації можуть мати свої представництва в державах-членах, а також обмінюватися представниками з іншими міжнародними організаціями). Міжнародні міжурядові організації як суб'єкти міжнародного права несуть відповідальність відповідно до норм міжнародного права й можуть висувати претензії щодо відповідальності іншим суб'єктам у зв'язку зі шкодою, заподіяною ними міжнародній організації. Для виконання своїх функцій міжнародна міжурядова організація має право акумулювати й розпоряджатися фінансовими коштами, які надходять до неї переважно як внески держав-членів. Ці кошти повинні витратитися лише на досягнення визначених цілей організації. Міжнародні міжурядові організації укладають угоди, що передбачають режим перебування та діяльності штаб-квартири

організації в тій чи іншій державі, привілеї й імунітети як самої організації, так і певних категорій її посадових осіб (наприклад, угоди між ООН і США, Швейцарією й Австрією, між Організацією Об'єднаних Націй з питань освіти, науки і культури та Францією, між Міжнародною організацією праці, Всесвітньою організацією охорони здоров'я і Швейцарією тощо). Відповідно до таких угод міжнародні міжурядові організації можуть видавати свої правила внутрішнього розпорядку, необхідні для успішного виконання функцій організації. Перебуваючи на території певної держави, міжнародні міжурядові організації мають права юридичної особи й діють у цій ролі відповідно до законодавства цієї держави. Міжнародні міжурядові організації мають право укладати міжнародні угоди з іншими суб'єктами права й набувати для себе додаткових прав та обов'язків, а також виступати позивачами й відповідачами в судах. Поряд із міжнародно-правовими договорами міжнародні міжурядові організації укладають цивільно-правові угоди, в тому числі і про придбання нерухомості, договори на виконання певних робіт тощо. Відповідно до міжнародного права міжнародні міжурядові організації та їх посадові особи наділяються привілеями й імунітетами переважно функціонального характеру. Структура міжнародних міжурядових організацій, як правило, містить такі елементи: представницько-дорадчий (вищий), виконавчий та адміністративний органи, комітети та комісії з певних питань. Представницько-дорадчі (вищі) органи міжнародних міжурядових організацій зазвичай складаються із представників усіх держав-членів організації і працюють у сесійному режимі. В ООН таким органом є Генеральна Асамблея, до складу якої входять усі 193 держави-члени. Представницько-дорадчі (вищі) органи правомочні розглядати практично всі питання, що належать до компетенції міжнародної організації (прийняття нових членів, вибори та призначення вищих посадових осіб, вибори до органів, ухвалення бюджету тощо). В універсальних міжнародних міжурядових організаціях виконавчі органи 121 – це структурні елементи обмеженого складу. Виконавчий орган обирається, як правило, представницько-дорадчим (вищим) органом міжнародної міжурядової організації за двома критеріями – справедливого географічного розподілу місць у ньому між державами-членами організації й особливих інтересів держав-членів. У межах ООН таким органом є Рада Безпеки, що складається з десяти непостійних членів, які обираються Генеральною Асамблеєю ООН за принципом справедливого географічного розподілу місць, і п'яти постійних членів – Великобританія, Китай, Росія, США і Франція, що мають особливі інтереси й можливості у справі підтримки міжнародного миру та безпеки. У статутах деяких міжнародних міжурядових організацій визначено, що у виконавчому органі насамперед повинні бути представлені держави, які мають особливі інтереси у сфері діяльності організації або які здійснюють найбільший фінансовий внесок у її діяльність. Функції адміністративного органу міжнародної міжурядової організації зазвичай виконує секретаріат. Його очолює генеральний секретар (директор) організації. Як правило, генеральний секретар (директор) призначається або обирається на певний строк (3–6 років) представницько-дорадчим (вищим) органом міжнародної організації з

можливістю переобрання ще на один строк. Інші співробітники секретаріату призначаються генеральним секретарем (директором). При цьому використовується система строкових і безстрокових контрактів. Призначення співробітників секретаріату здійснюється на широкій географічній основі і з урахуванням їх моральних і професійних якостей. Комітети й комісії міжнародних міжурядових організацій з певних питань створюються «ad hoc» або передбачаються їх статутами. Склад учасників цих органів та їх функції є досить різноманітними. В одних випадках склад комітетів і комісій обмежується, в інших усі члени організації беруть у них участь. Робота комітетів і комісій міжнародних міжурядових організацій з певних питань може мати постійний або тимчасовий характер. Органи міжнародної організації можуть також диференціюватися за значущістю в її системі як головні й допоміжні (наприклад ООН); за періодичністю роботи – як на постійні й сесійні тощо. Структурні елементи міжнародної міжурядової організації повинні сприяти найбільш ефективній реалізації нею своєї компетенції. У науці міжнародного права під компетенцією міжнародної міжурядової організації узвичаєно розуміти сферу її предметної діяльності, яка чітко фіксується в установчих документах організації. Однак із правової позиції, важливо знати не лише коло питань, якими покликана займатися міжнародна міжурядова організація, а і її повноваження щодо вирішення цих питань. Зазвичай вони визначаються в установчому акті організації, тобто мають договірно-правову природу. Звідси можна зробити висновок, що і компетенція міжнародної міжурядової організації, і її міжнародна правосуб'єктність мають чіткі договірні межі, обумовлені установчими актами організації. Одним з елементів правового статусу міжнародних міжурядових організацій є наявність у них свого прапора й герба. Наприклад, морські й повітряні судна Організації Об'єднаних Націй здійснюють діяльність під прапором ООН. Прапор та емблема з гербом міжнародної організації розміщуються також на фасаді будинків представництв організації в державах членах.

4. ОРГАНІЗАЦІЯ ОБ'ЄДНАНИХ НАЦІЙ: ЦІЛІ, СИСТЕМА ОРГАНІВ, ПОВНОВАЖЕННЯ

Організація Об'єднаних Націй (ООН) (United Nations (UN)) – універсальна міжнародна організація, створена з метою підтримки міжнародного миру та безпеки й розвитку співробітництва між державами в усіх сферах. Ще до закінчення Другої світової війни учасниками антигітлерівської коаліції й іншими прогресивними державами була визнана необхідність ліквідації Ліги Націй і створення нової світової організації на цілком нових засадах. Такою організацією стала Організація Об'єднаних Націй.

Статут ООН був ухвалений на конференції в м. Сан-Франциско (США) 26 червня 1945 р. і набув чинності 24 жовтня 1945 р. Відтоді щорічно міжнародне співтовариство відзначає 24 жовтня як День Об'єднаних Націй. 51 держава, серед них і Україна, що підписали Статут ООН, вважаються засновниками Організації Об'єднаних Націй. Сам термін «об'єднані нації» з'явився в період

створення антигітлерівської коаліції держав і був закріплено у Декларації Об'єднаних Націй, підписаній у м. Вашингтон (США) 1 січня 1942 р. представниками 26-ти держав, включно із СРСР. Із погляду міжнародного права, Статут ООН є загальним багатостороннім міжнародним договором, обов'язковим для виконання усіма державами. Абсолютно справедливо його називають Хартією сучасного міжнародного права, оскільки він заклав фундамент сучасного міжнародного правопорядку, встановив основні міжнародно-правові принципи й визначив норми поведінки держав та інших суб'єктів міжнародного права на світовій арені. Мету Організації Об'єднаних Націй закріплено в преамбулі Статуту й ст. 1. У Преамбулі Статуту ООН зазначається: «Ми, народи об'єднаних націй, сповнені рішучості позбавити майбутні покоління від лиха війни, знову утвердити віру в основні права людини, у гідність і цінність людської особистості, рівноправність чоловіків і жінок і в рівність прав великих і малих націй, створити умови, за яких можуть дотримуватися справедливість і повага до зобов'язань і в цих цілях виявляти толерантність і жити разом у світі один з одним як добрі сусіди, об'єднати наші сили для підтримки міжнародного миру та безпеки, забезпечити, щоб збройні сили застосовувалися не інакше, як у загальних інтересах, вирішили об'єднати наші зусилля для досягнення цих цілей».

У статті 1 Статуту закріплено цілі ООН:

- підтримувати міжнародний мир і безпеку та із цією метою вживати ефективних колективних заходів для запобігання й усунення загроз миру та придушення актів агресії або інших порушень миру та здійснювати мирними засобами, згідно з принципами справедливості й міжнародного права, налагодження або вирішення міжнародних спорів або ситуацій, які можуть призвести до порушення миру;

- розвивати дружні відносини між націями на основі поваги до принципу рівноправності й самовизначення народів, а також вживати інших відповідних заходів для зміцнення всеосяжного миру;

- здійснювати міжнародне співробітництво у вирішенні міжнародних проблем економічного, соціального, культурного й гуманітарного характеру, в заохоченні та розвитку поваги до прав людини й основних свобод для всіх, без розрізнення за ознаками раси, статі, мови й релігії; – бути центром для узгодження дій націй у досягненні спільних цілей. У статті 1 Статуту ООН згадуються деякі принципи, за допомогою яких повинні досягатися визначені цілі. Безпосередньо принципам ООН присвячено ст. 2 Статуту, в якій зазначається, що для досягнення цілей, закріплених у ст. 1, Організація Об'єднаних Націй та її члени діють відповідно до таких принципів:

- суверенної рівності всіх її членів;

- сумлінного виконання всіма членами ООН узятих на себе за Статутом зобов'язань;

- вирішення міжнародних спорів мирними засобами у такий спосіб, щоб не піддавати загрозі міжнародний мир, безпеку та справедливість;

- утримання в міжнародних відносинах від погрози силою або її застосування як проти територіальної недоторканності або політичної

незалежності будь-якої держави, так і будь-яким іншим чином, несумісним із цілями ООН;

- надання всіма членами ООН усілякої допомоги їй у всіх діях, що вживаються нею відповідно до Статуту, й утримання від надання допомоги будь-якій державі, проти якої ООН уживає дії превентивного або примусового характеру;

- забезпечення того, що держави, які не є членами ООН, діятимуть відповідно до цих принципів, оскільки це може виявитися необхідним для підтримки міжнародного миру й безпеки;

- невтручання у справи, що по суті належать до внутрішньої компетенції будь-якої держави. Членами ООН можуть бути всі миролюбні держави, які беруть на себе зобов'язання дотримуватися Статуту і, на думку ООН, можуть прагнути ці зобов'язання виконувати. Статут ООН зобов'язує держав-членів регулярно сплачувати членські внески. Згідно з існуючими правилами щорічні внески в основний (так званий регулярний) бюджет організації треба вносити до 31 грудня відповідного року. Статтею 19 Статуту ООН передбачено, що країни, які не сплачують внески, можуть бути позбавлені права голосу в Генеральній Асамблеї. Маючи понад 70 інформаційних центрів на всіх континентах, ООН налічує 54 тисяч службовців, а 14 тисяч співробітників працюють безпосередньо в штаб квартирі організації у м. Нью-Йорк (США). **Офіційними мовами організації є англійська, іспанська, китайська, російська, французька й арабська.** Як і будь-яка міжнародна організація, ООН має власну систему органів.

Відповідно до Статуту **всі органи ООН поділяються на дві групи – головні й допоміжні.**

До головних органів ООН належать: Генеральна Асамблея, Рада Безпеки, Економічна і Соціальна Рада, Рада з опіки, Міжнародний Суд і Секретаріат. Допоміжні органи ООН створюються в межах того або іншого головного органу й підпорядковуються йому. Генеральна Асамблея – представницько-дорадчий орган ООН, що складається з представників усіх держав-членів організації. Відповідно до статті 10 Статуту ООН вона уповноважена обговорювати будь-які питання або справи в межах Статуту ООН або такі, що стосуються повноважень і функцій кожного з органів ООН. Виняток становлять випадки, коли такі питання перебувають на розгляді Ради Безпеки (ст. 12) і коли необхідно розпочати дії превентивного або примусового характеру. Виключна прерогатива ухвалювати рішення щодо застосування таких дій належить Раді Безпеки ООН (розділ VII). Значні повноваження Генеральна Асамблея має у питаннях сприяння міжнародному співробітництву в політичній сфері, заохочення прогресивного розвитку міжнародного права і його кодифікації, сприяння міжнародному співробітництву в економічній, соціальній галузях і галузях культури, освіти, охорони здоров'я, захисту прав людини й основних свобод тощо. Генеральна Асамблея отримує й розглядає щорічні та спеціальні доповіді Ради Безпеки й інших головних органів ООН, розглядає та затверджує бюджет ООН, фінансові й бюджетні угоди зі спеціалізованими установами. За рекомендацією Ради Безпеки Генеральна

Асамблея здійснює прийняття нових членів ООН. Генеральна Асамблея має право за рекомендацією Ради Безпеки виключити члена ООН з цієї організації за систематичне порушення принципів, закріплених у Статуті (ст. 6), однак вона ще жодного разу не здійснила цього права. Генеральна Асамблея обирає 10 непостійних членів Ради Безпеки та 54 члени Економічної і Соціальної Ради. Разом із Радою Безпеки вона обирає 15 членів Міжнародного Суду ООН і за рекомендацією Ради Безпеки призначає Генерального секретаря ООН. Генеральна Асамблея встановлює правила призначення співробітників Секретаріату ООН. Працює вона в сесійному режимі. Розрізняють три види сесій Генеральної Асамблеї: чергові сесії, спеціальні сесії і надзвичайні спеціальні сесії. На чергові сесії Генеральна Асамблея збирається щороку в другий вівторок вересня. Генеральний секретар ООН повідомляє членів організації про відкриття чергової сесії не менше ніж за 60 днів. Спеціальні сесії Генеральної Асамблеї скликаються Генеральним секретарем ООН із будь-якого питання на вимогу Ради Безпеки, більшості членів ООН або одного з членів ООН, якщо таку вимогу підтримала більшість членів ООН. Спеціальні сесії скликаються протягом 15 днів від дня одержання Генеральним секретарем вимоги про скликання. Надзвичайні сесії Генеральної Асамблеї скликаються лише в тому випадку, якщо існує загроза миру, відбулося порушення миру або вчинено акт агресії, і якщо Рада Безпеки не може вжити належних заходів, тому що її члени не дійшли одностайного рішення у питанні. Надзвичайні спеціальні сесії скликаються протягом 24-х годин із моменту отримання Генеральним секретарем ООН вимоги про скликання такої сесії, що надійшла від Ради Безпеки й була підтримана голосами будь-яких 9-ти членів цієї Ради, вимоги більшості членів ООН або повідомлення більшості членів Організації Об'єднаних Націй про приєднання до вимоги одного із членів ООН про скликання. Кожний член ООН має право направити на сесію делегацію, до якої входять не більше п'яти делегатів і п'яти заступників, а також необхідна кількість радників та експертів. Під час голосування кожна держава має один голос. У роботі Генеральної Асамблеї можуть брати участь держави – не члени ООН, що мають статус постійних спостерігачів при ООН (Ватикан, Швейцарія). Чергові сесії Генеральної Асамблеї мають форму пленарних засідань і засідань комітетів. Існують шість головних комітетів: Комітет з питань роззброєння і міжнародної безпеки, Комітет з економічних і фінансових питань, Комітет із соціальних і гуманітарних питань і питань культури, Комітет зі спеціальних політичних питань і питань деколонізації, Комітет з адміністративних і бюджетних питань і Комітет з правових питань. Кожен із комітетів займається питаннями, що належать до його компетенції, і несе відповідальність перед Генеральною Асамблеєю. Вони готують рекомендації та резолюції для пленарних засідань Асамблеї. Кожен комітет обирає свого голову. Діє також Генеральний комітет, який складається з Голови, 21-го заступника Голови Асамблеї та голів шести головних комітетів і надає рекомендації Асамблеї щодо затвердження порядку денного, розподілення пунктів порядку денного й організації роботи. Крім того, на кожній сесії Генеральною Асамблеєю формується Комітет із перевірки повноважень. Він

надає Асамблеї звіти про повноваження представників. У головних комітетах представлено всіх членів ООН. Рішення Генеральної Асамблеї ООН із важливих питань ухвалюються більшістю в 2/3 присутніх членів Асамблеї, що беруть участь у голосуванні, а саме: рекомендації з підтримки міжнародного миру й безпеки, вибори непостійних членів Ради Безпеки, вибори членів Економічної і Соціальної Ради, прийняття нових членів до ООН, призупинення прав і привілеїв членів ООН, виключення з ООН її членів, питання функціонування системи опіки й бюджетні питання. Рішення з інших питань ухвалюються простою більшістю присутніх і тих, що беруть участь у голосуванні (ст. 18). Резолюції Генеральної Асамблеї ООН мають переважно рекомендаційний характер. Виняток становлять резолюції з адміністративних і фінансовобюджетних питань, які є обов'язковими як для організації, так і для держав-членів. Генеральна Асамблея має допоміжні органи: Комісію міжнародного права (повна назва – Комісія з прогресивного розвитку і кодифікації міжнародного права), Комісію з роззброєння, Комітет з використання космічного простору в мирних цілях, Програму ООН з навколишнього середовища (ЮНЕП) тощо. Вона скликається в центральних установах ООН у м. Нью-Йорк (США), за винятком тих випадків, коли за рішенням Генеральної Асамблеї, ухваленому на одній із попередніх сесій, або на вимогу більшості членів ООН вони скликаються в іншому місці. Рада Безпеки – головний постійно діючий орган ООН, на який, відповідно до Статуту ООН, покладено головну відповідальність за підтримку міжнародного миру та безпеки. Раду наділено широкими повноваженнями у справі мирного врегулювання міжнародних спорів, недопущення воєнних сутичок між державами, припинення актів агресії та інших порушень миру і відновлення міжнародного миру. Рада Безпеки складається з 15-ти держав-членів ООН: 5-ти постійних – Великобританії, КНР, Росії (раніше СРСР), США, Франції та 10-ти непостійних, що обираються Генеральною Асамблеєю на 2 роки. Щороку переобирається 1/3 загального складу Ради Безпеки, тобто 5 непостійних членів. У разі обрання непостійного члена особлива увага звертається на ступінь його участі в підтримці міжнародного миру та безпеки й у досягненні інших цілей ООН, а також на принцип справедливого географічного розподілу місць у Раді Безпеки. Рада Безпеки організовується у такий спосіб, щоб функціонувати безперервно. Для цього кожний член Ради Безпеки повинен бути завжди представлений у місці перебування Організації Об'єднаних Націй. Рада Безпеки збирається на періодичні засідання (ст. 28). Рада Безпеки вносить рекомендації про прийняття нових держав у члени ООН, про виключення членів ООН за систематичне порушення принципів Статуту ООН, про призупинення здійснення прав і привілеїв, що належать члену ООН, якщо проти цього члена Рада починає дії превентивного або примусового характеру. Вона надає рекомендації Генеральній Асамблеї ООН щодо призначення Генерального секретаря ООН та обирає 125 разом із нею членів Міжнародного Суду ООН. Дії Ради Безпеки за наявності загрози миру, порушень миру й актів агресії закріплено в розділі VII (ст. 39–51) Статуту ООН. Відповідно до статті 39 Рада Безпеки визначає існування будь-якої загрози миру, будь-якого

порушення миру або акту агресії та дає рекомендації або вирішує, яких заходів варто вживати для підтримки або відновлення міжнародного миру й безпеки. Рада Безпеки уповноважена вирішувати, які заходи, не пов'язані з використанням збройних сил, повинні застосовуватися для виконання її рішень, і може вимагати від членів ООН їх застосування. Ці заходи можуть передбачати повне або часткове переривання економічних відносин, залізничних, морських, повітряних, поштових, телеграфних, радіо або інших засобів зв'язку, а також розрив дипломатичних відносин (ст. 41). Якщо Рада Безпеки вважатиме, що ці заходи можуть виявитися недостатніми або вже виявилися недостатніми, вона уповноважена застосовувати такі дії повітряними, морськими або сухопутними силами, які виявляться необхідними для підтримки або відновлення міжнародного миру й безпеки. Такі дії можуть охоплювати демонстрації, блокаду й інші операції повітряних, морських або сухопутних сил членів ООН (ст. 42). Держави-члени ООН повинні укладати спеціальні угоди з Радою Безпеки про надання в її розпорядження необхідних для підтримки міжнародного миру й безпеки збройних сил і засобів обслуговування (ст. 43).

Операції ООН із підтримки міжнародного миру та безпеки мають такі характерні ознаки:

- двостороння згода конфліктуючих сторін на проведення операції;
- рішення Ради Безпеки про необхідність проведення операції, визначення нею мандата операції, загальне керівництво операцією Радою; – добровільне надання державами-членами ООН військових контингентів, прийнятних для конфліктуючих сторін;
- командування ними Генеральним секретарем ООН на підставі мандата, наданого Радою Безпеки;
- неупередженість збройних сил ООН під час виконання функцій з підтримки міжнародного миру та безпеки;
- застосування сили військами ООН лише з метою самооборони;
- фінансування операцій міжнародним співтовариством.

Незважаючи на певні юридичні недосконалості в регулюванні операцій ООН з підтримки міжнародного миру та безпеки, у цілому вони відіграли позитивну роль у запобіганні ескалації деяких міжнародних і внутрішньодержавних конфліктів і були стабілізуючим фактором у процесі вирішення спірних питань. У 1988 р. Збройним силам ООН була присуджена Нобелівська премія миру. Крім застосування превентивних і примусових заходів, Рада Безпеки уповноважена рекомендувати належну процедуру або методи врегулювання будь-якого спору, продовження якого може загрожувати підтримці міжнародного миру й безпеки (ст. 36). Відповідно до положень розділу VI Статуту ООН сторони, що беруть участь у такому спорі, повинні намагатися самі вирішити його мирними засобами, а якщо цього досягти не вдасться, передати на розгляд у Раду Безпеки (ст. 37).

Питання, що розглядаються Радою Безпеки, поділяються на процедурні й непроцедурні. Рішення Ради Безпеки із процедурних питань вважається ухваленим, якщо за нього подали голоси дев'ятеро будь-яких членів Ради. **Рішення з непроцедурних питань, тобто стосовно підтримки**

міжнародного миру та безпеки, вважаються ухваленими, коли за них подано голоси дев'яти членів Ради Безпеки, включно з голосами всіх постійних членів Ради, які мають збігатися, причому сторона, що бере участь у спорі, повинна утриматися від голосування під час ухвалення рішення (ст. 27). Якщо хоча б один постійний член Ради 126 Безпеки голосує проти рішення з **непроцедурного питання**, то це рішення не ухвалюється. Таке голосування постійного члена Ради Безпеки називається використанням права «вето».

Економічна й Соціальна Рада (ЕКОСОР) – один із головних органів ООН, що під керівництвом Генеральної Асамблеї ООН координує економічну і соціальну діяльність ООН, спеціалізованих установ ООН, а також численних органів ООН. Економічна й Соціальна Рада уповноважена проводити дослідження й складати доповіді з міжнародних питань у таких сферах, як економічна, соціальна, культурна, освітня, охорони здоров'я, й інших таких питань, а також надавати рекомендації з кожного із цих питань Генеральній Асамблеї, членам ООН і зацікавленим спеціалізованим установам; давати рекомендації з метою заохочення поважання й дотримання прав людини й основних свобод для всіх; готувати для подання Генеральній Асамблеї проекти конвенцій з питань, що належать до її компетенції, і скликати з цих питань конференції відповідно до правил ООН.

Економічна й Соціальна Рада складається з 54 членів ООН, що обираються Генеральною Асамблеєю; 18 членів ЕКОСОР обираються щорічно строком на 3 роки. Вибори в Раду здійснюються відповідно до принципу справедливого географічного представництва. Кожен член ЕКОСОР має одного представника. Рада працює в сесійному режимі. Чергові сесії ЕКОСОР проводяться двічі на рік. Можуть також скликатися й спеціальні сесії. Рішення в Раді ухвалюються простою більшістю голосів присутніх і тих, хто бере участь у голосуванні. **Значна роль у діяльності ЕКОСОР належить допоміжним органам:** Підкомісії із запобігання дискримінації й захисту меншин, Комісії із запобігання злочинності і кримінального правосуддя, Комісії із становища жінок, Комісії із наркотичних засобів, Комітету із неурядових організацій, регіональним економічним комісіям тощо. Раду з опіки засновано відповідно до статті 7 Статуту ООН для надання допомоги Генеральній Асамблеї й Раді Безпеки у виконанні функцій, пов'язаних з міжнародною системою опіки.

Міжнародна опіка – це керування під контролем ООН територіями, включеними в систему опіки на підставі угод, затверджених Генеральною Асамблеєю, або у зв'язку з визнанням території стратегічною Радою Безпеки. За Статутом ООН до системи опіки підлягали включенню території, що раніше перебували під мандатом Ліги Націй, території, які могли бути відторгнуті від ворожих держав у результаті Другої світової війни, та території, добровільно включені в систему опіки державами, відповідальними за управління ними.

У статті 76 Статуту ООН визначено основні завдання системи опіки:

- зміцнювати міжнародний мир і безпеку; – сприяти політичному, економічному й соціальному прогресу населення підопічної території, його прогресу в галузі освіти і прогресивному розвитку в напрямку до самоврядування й незалежності; – заохочувати повагу до прав людини й

основних свобод для всіх без розрізнення раси, статі, мови й релігії; – забезпечувати рівне ставлення до держав-членів ООН і їх громадян у соціальній, економічній і торговельній сферах. Спочатку в міжнародну систему опіки було включено 11 територій. Донедавна зберігалася лише одна територія, що перебувала під опікою США, – архіпелаг Палау, розташований у Тихому океані. Однак 1 жовтня 1994 р. була проголошена незалежність цієї території, і згодом державу Палау було прийнято 185-м членом ООН. У зв'язку з цією подією Рада з опіки внесла поправки у свої правила процедури, згідно з якими цей орган буде збиратися лише тоді, коли цього вимагатимуть обставини.

Міжнародний Суд – головний судовий орган ООН, що діє на основі положень Статуту Міжнародного Суду – невід'ємної частини Статуту ООН. Заснування Міжнародного Суду свідчить про реалізацію п. 1 ст. 33 Статуту ООН у тій частині, що передбачає як один із мирних засобів вирішення міжнародних спорів можливість організації судового розгляду. Держави-члени ООН є учасниками Статуту «*ipso facto*» (на підставі факту членства в ООН). Держави, що не є членами ООН, також можуть брати участь у Статуті Міжнародного Суду на умовах, визначених Генеральною Асамблеєю за рекомендаціями Ради Безпеки. Суд складається з 15-ти членів, що виступають в особистій якості, при цьому в його складі не може бути двох громадян однієї держави. Члени Суду обираються строком на дев'ять років «з осіб високих моральних якостей, які задовольняють вимогам, що висуваються у їхніх країнах для призначення на вищі судові посади, або є юристами з визнаним авторитетом у галузі міжнародного права» (ст. 2). Кожні три роки склад Суду оновлюється на третину. Його члени обираються Генеральною Асамблеєю й Радою Безпеки ООН із кандидатів, висунутих національними групами Постійної палати третейського суду. Суддею Міжнародного Суду ООН обирався в 1961–1970 рр. відомий радянський юрист-міжнародник, представник Харківської школи міжнародного права професор В. М. Корецький. Міжнародний Суд ООН функціонує на постійній основі. Він обирає свого Голову й Віце-голову, призначає Секретаря, встановлює правила процедури. Офіційні мови Суду – англійська і французька. Місцеперебуванням Суду є м. Гаага (Нідерланди). Суд правомочний розглядати спори, пов'язані з порушенням міжнародних договорів і зобов'язань, або такі, що виникають під час їх тлумачення лише між державами, і ухвалювати обов'язкові до виконання рішення; давати консультативні висновки з правових питань на прохання Генеральної Асамблеї, Ради Безпеки й інших органів ООН з дозволу Генеральної Асамблеї. Такі висновки не мають обов'язкової юридичної сили. Міжнародний Суд може вирішити справу «*ex aequo et bono*», тобто відповідно до принципів добра і справедливості, а не за формальною правовою формою, якщо сторони з цим згодні.

Секретаріат – один із головних органів ООН, на якому лежить висока відповідальність за забезпечення нормального функціонування інших головних і допоміжних органів ООН, обслуговування діяльності останніх, виконання їх рішень, втілення в життя програм і політики ООН. Підрозділи Секретаріату перебувають у центральних установах ООН у Нью-Йорку та інших місцях

розташування представництв ООН, найбільшими з яких є відділення ООН у Женеві, Відні та Найробі.

Очолює Секретаріат Генеральний секретар ООН, який призначається строком на п'ять років Генеральною Асамблеєю за рекомендацією Ради Безпеки. Він є водночас вищою посадовою особою ООН.

Персонал Секретаріату поділяється на три категорії: 1) вищі адміністративні посадові особи (Генеральний секретар і його заступники); 2) міжнародний персонал (цивільні службовці) класу фахівців; 3) технічний персонал (секретарі, друкарки, перекладачі, кур'єри тощо). Співробітники Секретаріату призначаються на основі системи постійних і строкових контрактів. У разі укладення контракту кожний співробітник складає присягу на вірність принципам та ідеалам ООН. Під час виконання обов'язків Генеральний секретар і персонал Секретаріату не повинні запитувати або отримувати вказівки від будь-якого уряду або влади, сторонньої для Організації.

На Секретаріат у цілому покладено обов'язок щодо забезпечення необхідних умов для роботи інших органів ООН: упорядкування протоколів, виконання усних і письмових перекладів виступів і документів, опублікування резолюцій та інших матеріалів. Він покликаний здійснювати практичну роботу з утілення в життя рішень, схвалених іншими органами ООН.

Зокрема, діяльність Секретаріату охоплює: керівництво операціями з підтримання миру, організацію та проведення міжнародних конференцій з проблем, які мають світове значення; встановлення світових економічних та соціальних тенденцій і проблем, підготовку досліджень з питань роззброєння, розвитку, прав людини тощо, перекладання виступів, документів; забезпечення світових засобів масової інформації відомостями про діяльність ООН тощо. Також до його функцій належать реєстрація та опублікування міжнародних договорів. Секретаріат складається з Канцелярії Генерального секретаря, Управління служб внутрішнього нагляду, Управління з правових питань, Департаменту з політичних питань, Управління з питань роззброєння, Департаменту операцій з підтримки миру, Департаменту польової підтримки, Управління з координації гуманітарних питань, Департаменту з економічних та соціальних питань, Департаменту зі справ Генеральної 128 Асамблеї та конференційного управління й Департаменту з охорони і безпеки. Під егідою ООН функціонує також низка спеціалізованих установ. Поняття спеціалізованої установи ООН увійшло в міжнародне право разом зі Статутом ООН. Відповідно до статті 57, 63 Статуту спеціалізованими установами ООН є міжнародні організації, створені міжнародними угодами і наділені широкою міжнародною відповідальністю, визначеною установчими документами економічній, соціальній в галузях, а також у галузях культури, освіти, охорони здоров'я тощо, що підтримують зв'язок з ООН.

Зараз існує 16 таких організацій. За сферою своєї діяльності спеціалізовані установи ООН поділяються на три групи: 1) спеціалізовані установи економічного характеру – Міжнародний банк реконструкції та розвитку (МБРР), Міжнародний валютний фонд (МВФ), Міжнародна фінансова

корпорація (МФК), Міжнародна асоціація розвитку (МАР), Продовольча та сільськогосподарська організація (ФАО), Організація міжнародної цивільної авіації (ІКАО), Міжнародна морська організація (ІМО), Всесвітній поштовий союз (ВПС), Міжнародний союз електрозв'язку (МСЕ), Всесвітня метеорологічна організація (ВМО), Міжнародний фонд сільськогосподарського розвитку (МФСГР), Організація об'єднаних націй з промислового розвитку (ЮНІДО); 2) спеціалізовані установи соціального характеру – Міжнародна організація праці (МОП), Всесвітня організація охорони здоров'я (ВООЗ); 3) спеціалізовані установи культурно-гуманітарного характеру – Організація об'єднаних націй з питань освіти, науки і культури (ЮНЕСКО, Всесвітня організація інтелектуальної власності (ВОІВ)). Спеціалізовані установи є постійно діючими міжнародними організаціями, юридична природа яких є подібною до такої в інших міжнародних організацій. Зв'язок спеціалізованих установ з ООН згідно зі Статутом ООН (ст. 56, 63) підтримується, зазвичай, через Економічну і Соціальну Раду ООН на основі спеціальних угод між відповідною спеціалізованою установою та ООН. Попри всю різноманітність цілей і суттєві відмінності у характері діяльності спеціалізованих установ вони мають загалом схожу структуру та низку однотипних положень статутів. Так, наприклад, членство в ООН не є обов'язковою передумовою членства в спеціалізованих установах. Згідно зі статутами спеціалізованих установ їх вищі органи складаються з представників усіх держав-членів цієї організації. До компетенції цих органів належать розгляд усіх питань, пов'язаних із розробленням та ухваленням проєктів міжнародних угод і конвенцій, визначення політики, програм та основних напрямів діяльності відповідної організації. Оперативне керівництво діяльністю організації здійснюється виконавчими органами. Окрім цього, в структурі спеціалізованих установ існують численні комітети та комісії. Основними формами діяльності спеціалізованих установ ООН є такі: – розроблення проєктів міжнародних конвенцій та регламентів зі спеціальних питань; – координація діяльності держав у розвитку співробітництва в спеціальних галузях; – надання технічної допомоги; – обмін інформацією.

5. РЕГІОНАЛЬНІ МІЖНАРОДНІ МІЖУРЯДОВІ ОРГАНІЗАЦІЇ

Статут ООН поряд з універсальними міжнародними міжурядовими організаціями передбачає можливість створення і регіональних міжнародних міжурядових організацій, членами яких можуть бути, як правило, держави певного географічного регіону. Розділ VIII Статуту ООН «Регіональні угоди» визначає порядок створення й загальні напрями діяльності таких організацій. Регіональні міжнародні міжурядові організації повинні створюватися насамперед для вирішення питань підтримки миру й безпеки на регіональному рівні й вирішення регіональних спорів мирними засобами. Відповідно до статті 53 Статуту ООН Рада Безпеки використовує, де це доречно, регіональні організації 129 для примусових дій під її керівництвом. Однак жодні примусові дії не застосовуються регіональними організаціями без отримання повноважень

від Ради Безпеки. Рада Безпеки ООН повинна бути завжди повністю поінформованою про дії, що були розпочаті або плануються, згідно з регіональними угодами (або регіональними організаціями) для підтримки міжнародного миру й безпеки (ст. 54). Важливими напрямками діяльності регіональних міжнародних міжурядових організацій є колективна безпека, співробітництво в економічній, соціальній і культурній сферах, заохочення поваги до прав людини й основних свобод тощо. Серед регіональних міжнародних міжурядових організацій слід указати такі: – Рада Європи; – Організація з безпеки та співробітництва в Європі; – Європейський Союз; – Організація Північноатлантичного договору; – Організація американських держав; – Ліга арабських держав; – Африканський Союз; – Асоціація держав Південно-Східної Азії. Рада Європи (РЄ) (Council of Europe (CoE)) – є першою європейською міжнародною міжурядовою організацією, створеною після Другої світової війни. Організація діє на підставі Статуту, ухваленого в 1949 р. Рада Європи об'єднує 47 європейських демократичних держав (станом на 2019 р.). У 1995 р. Україна стала повноправним членом Ради Європи. Цілями Ради Європи є такі: – захист прав людини та парламентської демократії; – забезпечення принципу верховенства права; – ухвалення європейських угод, що повинні стандартизувати діяльність держав-членів у соціальній і правовій сферах; – сприяння усвідомленню й розвитку європейської культурної самобутності тощо. Структуру Ради Європи становлять: 1) Комітет міністрів Ради Європи (виконавчий орган); до його складу входять міністри закордонних справ держав-членів або їх постійні представники; Комітет міністрів визначає напрямки діяльності Ради Європи, розглядає та ухвалює рішення щодо висловлених Парламентською Асамблеєю рекомендацій і пропозицій міжурядових комітетів та конференцій галузевих міністрів; затверджує програму діяльності Ради Європи та її бюджет; 2) Парламентська Асамблея Ради Європи (ПАРЄ), яка виконує дорадчі функції, відіграє важливу роль у визначенні напрямків діяльності Ради Європи; члени ПАРЄ призначаються парламентами держав-членів; національна делегація повинна містити представників усіх політичних партій, представлених у парламенті, і відповідати вимозі збалансованого представництва чоловіків і жінок; до складу ПАРЄ входять 315 членів і 315 «заступників», що представляють національні парламенти держав-членів, і делегації парламентів держав, що мають статус «спеціально запрошених»; 3) Конгрес місцевих і регіональних влад Європи (консультативний орган); який сприяє розвитку місцевої демократії в країнах Центральної та Східної Європи, а також процесу регіоналізації в Європі; він складається з двох палат, одна з яких представляє інтереси місцевих влад, а інша – регіональних; 4) Секретаріат Ради Європи, який обслуговує головні органи Ради Європи та має постійний штат у складі 1200 осіб, які є представниками держав-членів Організації; очолює Секретаріат Ради Європи та координує його роботу Генеральний секретар, який обирається на 5 років. Конкретними досягненнями в діяльності Ради Європи є сотні ухвалених рекомендацій для держав-членів із найважливіших питань життя суспільства й безліч європейських конвенцій і договорів. Найбільш відомими серед цих

документів є Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод 1950 р., Європейська соціальна хартія 1961 р., Європейська хартія місцевого самоврядування 1985 р., Європейська конвенція про запобігання катуванням чи нелюдському або такому, що принижує гідність, поводженню чи покаранню 1987 р., Рамкова конвенція про захист національних меншин 1995 р. тощо.

Діяльність Ради Європи практично охоплює такі сфери життя суспільства – права людини, соціальні й економічні питання, освіту, культуру, спорт, засоби зв'язку і масової інформації. Офіційними мовами Ради Європи є англійська та французька. Місцезнаходження штабквартири Ради Європи – м. Страсбург (Франція). Організація з безпеки та співробітництва в Європі (ОБСЄ) (Organization for Security and Co-operation in Europe (OSCE) – найбільша регіональна міжнародна міждержавна організація, що займається питаннями безпеки в усіх її вимірах – військово-політичному, економіко-довкільному та гуманітарному. Вона об'єднує 57 країн Північної Америки, Європи та Центральної Азії (станом на 2019 р.). Україна є членом ОБСЄ з 1992 р. Організація бере свій початок з Наради з безпеки і співробітництва в Європі (НБСЄ), що проходила з 1973 по 1975 рр. за участю 33-х європейських держав, США і Канади й завершилася підписанням главами держав і урядів у м. Гельсінкі (Фінляндія) Заключного акта Наради з безпеки та співробітництва в Європі, який став довгостроковою програмою дій із будівництва єдиної, мирної, демократичної і процвітаючої Європи. 1 січня 1995 р., згідно з рішенням Саміту НБСЄ, що проходив у м. Будапешт (Угорщина), Нарада з безпеки та співробітництва в Європі змінила свою назву на Організацію з безпеки та співробітництва в Європі (ОБСЄ) і набула статусу міжнародної організації. Це рішення було обумовлено новим якісним рівнем інституціоналізації НБСЄ та прагненням надати новий політичний імпульс цьому форуму. Правовою основою функціонування ОБСЄ є Заключний акт Наради з безпеки та співробітництва в Європі 1975 р., Паризька хартія для нової Європи 1990 р. і Додатковий документ про здійснення визначених положень, що містяться в Паризькій хартії для Нової Європи, Декларація Хельсінкської зустрічі на вищому рівні «Виклик часу змін» і пакет рішень щодо структури й основних напрямів діяльності НБСЄ 1992 р., Празький документ про подальший розвиток інститутів і структур НБСЄ 1992 р., Декларація Будапештської зустрічі на вищому рівні та Будапештські рішення 1994 р. тощо. Цілями Організації з безпеки та співробітництва в Європі є такі: – створення умов для проведення консультацій, ухвалення рішень щодо співробітництва держав-членів у Європі; – зміцнення добросусідських відносин, заохочення укладення двосторонніх, регіональних і загальноєвропейських угод між державами-членами; – сприяння широкому застосуванню своїх принципів і розвитку свого потенціалу у сфері діяльності з вирішення конфліктів, регулювання криз, підтримання миру та подолання наслідків конфліктів; – підвищення безпеки та стабільності шляхом контролю над озброєнням, роззброєння, зміцнення довіри та безпеки на всьому просторі ОБСЄ і на рівні окремих регіонів; – захист прав людини й основних свобод; – поглиблення співробітництва між державами-членами з метою налагодження міцної

ринкової економіки в усіх країнах регіону. Для досягнення цих цілей у межах ОБСЄ діють такі механізми: – мирне врегулювання спорів; – консультації і співробітництво у надзвичайних ситуаціях; – реалізація зобов'язань ОБСЄ у галузі людського виміру; – заходи зміцнення довіри й безпеки. Структуру Організації з безпеки та співробітництва в Європі становлять: – Саміт (зустріч на вищому рівні), який є представницьким форумом за участю глав держав та урядів держав-членів, що проводиться для обговорення стану справ у сфері забезпечення стабільності та безпеки в регіоні відповідальності ОБСЄ, ухвалення відповідних рішень, спрямованих на їх зміцнення, окреслення головних напрямів діяльності Організації у короткостроковій та довгостроковій перспективі; – Рада міністрів ОБСЄ (центральный директивний орган), яка складається з міністрів закордонних справ держав-членів; рада міністрів повинна збиратися не рідше одного разу на рік для розгляду питань, що належать до компетенції ОБСЄ, та ухвалення необхідних рішень; головує на засіданні Ради міністр закордонних справ держави її проведення; – Постійна рада ОБСЄ (постійно діючий орган), у межах якої на рівні постійних представників держав-членів проводяться політичні консультації й ухвалюються рішення з усіх питань поточної діяльності ОБСЄ; пленарні засідання Постійної ради відбуваються щочетверга у м. Відень (Австрія); – Форум із співробітництва у галузі безпеки, який проводить свою роботу на постійній основі у Відні, Він складається з представників делегацій держав-членів ОБСЄ, займається обговоренням питань контролю над озброєнням, роззброєнням, зміцнення заходів довіри та безпеки. – Парламентська асамблея ОБСЄ, пленарні засідання якої проводяться раз на рік за підтримки Секретаріату Парламентської асамблеї, який розташований у м. Копенгаген (Данія); діючий Голова ОБСЄ підтримує зв'язки з Парламентською асамблеєю на постійній основі, інформує її учасників про роботу Організації; – Секретаріат ОБСЄ (адміністративний орган), роботою якого керує Генеральний секретар ОБСЄ, який призначається на 3 роки Радою міністрів ОБСЄ, та здійснює керівництво роботою місій і центрів Організації, розгорнутих у державах-членах, обслуговує діяльність інших керівних органів ОБСЄ, забезпечує проведення різноманітних конференцій, займається адміністративно-бюджетними питаннями, кадровою політикою, відповідає за зв'язок із міжнародними організаціями, пресою тощо; із метою підвищення ефективності роботи Секретаріату ОБСЄ та інших інституцій Організації в економічному та екологічному вимірах запроваджено посаду Координатора діяльності ОБСЄ у сферах економіки та довкілля; – Бюро ОБСЄ з демократичних інститутів і прав людини, яке сприяє проведенню демократичних виборів у державах-членах, включно з направленням спостережних місій, а також надає практичну допомогу в утвердженні демократичних інститутів та прав людини, зміцненні громадянського суспільства та верховенства права; офіс Бюро ОБСЄ з демократичних інститутів і прав людини розташований у м. Варшава (Польща); – Верховний комісар ОБСЄ у справах національних меншин, який забезпечує запобігання конфліктам, пов'язаним із проблемами національних меншин; секретаріат

Верховного комісара ОБСЄ у справах національних меншин розташовано у м. Гаага (Нідерланди); – Представник ОБСЄ з питань свободи ЗМІ, який сприяє виконанню державами-членами своїх зобов'язань у галузі свободи засобів масової інформації, яка є критично важливою для забезпечення нормального функціонування відкритого демократичного суспільства, а також системи підзвітності урядів своїм громадянам. У межах ОБСЄ проходять основні засідання відповідно до трьох вимірів діяльності Організації, зокрема: 1) у військово-політичному вимірі – щорічна Нарада ОБСЄ з огляду безпеки, у процесі якої обговорюються безпекові питання, пов'язані з протидією транснаціональним викликам та загрозам, питання контролю над озброєнням та заходів зміцнення безпеки та довіри, запобігання та вирішення конфліктів; 2) в економіко-довкільному вимірі – щорічне засідання економіко-довкільного форуму, яке проводиться з метою надання політичного імпульсу діалогу у сфері економіки і довкілля й висунення пропозицій щодо практичних заходів, спрямованих на розвиток та розбудову економічної співпраці між державами-членами; 3) у гуманітарному вимірі – щорічна Нарада ОБСЄ з огляду виконання зобов'язань державами-членами з людського виміру, яка передбачає діалог між делегаціями держав-членів ОБСЄ та представниками громадянського суспільства з метою висвітлення здобутків на шляху виконання взятих зобов'язань у людському вимірі та внесення пропозицій для покращення дієвості роботи ОБСЄ в гуманітарному напрямку. Офіційними мовами ОБСЄ є англійська і французька. Місцезнаходження штабквартири ОБСЄ – м. Відень (Австрія). З моменту набуття членства в ОБСЄ Україна бере активну участь у роботі всіх колективних керівних органів Організації (саміти держав-членів, засідання Ради міністрів та Постійної ради ОБСЄ), у виробленні й ухваленні ними рішень з різних аспектів її діяльності. Україна активно співпрацює з інститутами Організації, насамперед з Верховним комісаром ОБСЄ у справах національних меншин, Бюро ОБСЄ з демократичних інститутів і прав людини та Представником ОБСЄ з питань свободи ЗМІ. Крім того, важливим напрямком спільної діяльності є співробітництво зі Спеціальною моніторинговою місією ОБСЄ в Україні. Україна приділяє також особливу увагу питанням розвитку співробітництва між державами-членами ОБСЄ у сфері захисту навколишнього середовища, протидії торгівлі людьми, просування терпимості та недискримінації, утвердження свободи слова, проблемам національних меншин у міждержавних відносинах тощо. Європейський Союз (ЄС) (European Union (EU)) – міжнародна міждержавна організація регіонального характеру, якій притаманні ознаки федеративної держави та міжнародної організації. Європейський Союз являє собою економічний та політичний союз 27-ми незалежних держав-членів, розташованих у Європі (станом на 01.02.2020 р.), що бере свій початок від утворення Європейського об'єднання з вугілля та сталі (ЄОВС) і Європейського економічного співтовариства (ЄЕС), які склались з шести держав у 1957 р. У наступні роки територія ЄС була збільшена за рахунок включення нових держав-членів, водночас збільшувалась її сфера впливу шляхом розширення політичних повноважень. Європейський Союз функціонує

на основі Договору про Європейський Союз та Договору про функціонування Європейського Союзу в редакції Лісабонського договору 2007 р. (набув чинності з 2009 р.). У межах ЄС здійснюється інтеграція держав-членів – їх поступове зближення через передання дедалі більших повноважень у регулюванні суспільного життя й вплив на рівень усього інтеграційного об'єднання, яке зростає у сфері економіки, охорони здоров'я, транспорту, телекомунікації, енергопостачання, індустріальної політики, освіти, культури, охорони навколишнього середовища, наукових досліджень і розвитку технологій та соціальної політики. Цілями Європейського Союзу є такі: – підтримувати мир, свої цінності та добробут своїх народів; – надавати своїм громадянам простір свободи, безпеки й правосуддя без внутрішніх кордонів, на якому забезпечено вільний рух осіб разом із належними заходами, пов'язаними із контролем на зовнішніх кордонах, притулком, імміграцією та запобіганням і боротьбою зі злочинністю; – заснувати внутрішній ринок; – сприяти науково-технічному прогресові; – протидіяти соціальному вилученню та дискримінації; – підтримувати соціальну справедливість і захист, рівність жінок і чоловіків, зв'язок між поколіннями, захист прав дитини; – підтримувати економічну, соціальну та територіальну єдність держав-членів і солідарність між ними; – поважати своє багате культурне та мовне розмаїття й забезпечувати захист і подальше збагачення культурної спадщини Європи; – заснувати економічний та валютний союз, валютою якого є євро; – у своїх відносинах зі світом підтримувати та поширювати свої цінності й інтереси, сприяти захисту своїх громадян; – підтримувати мир, безпеку та сталий розвиток планети, солідарність і взаємну повагу народів, вільну справедливу торгівлю, викорінення бідності та захист прав людини, зокрема прав дитини, а також суворе дотримання й розвиток міжнародного права, зокрема дотримання принципів Статуту ООН. Головними інституціями Європейського Союзу є такі: – Європейський парламент; – Європейська рада (вищий політичний орган); – Рада Європейського Союзу; – Комісія Європейського Союзу (орган виконавчої влади); – Суд Європейського Союзу. Разом із Радою Європейський парламент є двопалатною законодавчою гілкою влади ЄС. До його складу входять 750 громадян Союзу плюс Голова, які обираються строком на п'ять років, на засадах прямого загального виборчого права шляхом вільного таємного голосування. Представництво громадян є дегресивнопропорційним з мінімальним порогом із шести представників від держави-члена. Жодна держава-член не може отримати більше ніж 96 місць. Парламент розробляє пропозиції щодо встановлення положень, необхідних для обрання його членів шляхом прямих загальних виборів згідно з уніфікованою процедурою в усіх державах-членах або згідно з принципами, спільними для всіх держав-членів; спільно з Радою ЄС установлює правила щодо діяльності політичних партій на європейському рівні; обирає Європейського омбудсмена; заслуховує звіт Комісії про її роботу; заслуховує Європейську раду та Раду ЄС згідно з умовами, встановленими Регламентами; проводить обговорення річного загального звіту, що подається йому Комісією, тощо. До складу Європейської ради (вищого політичного органу) входять глави держав або урядів

державчленів, Голова Європейської ради та Голова Комісії. У її роботі також бере участь Верховний представник Союзу з питань закордонних справ і політики безпеки. Голова Європейської ради очолює Раду та керує її роботою, а також забезпечує на своєму рівні зовнішнє представництво Союзу з питань спільної зовнішньої та безпекової політики. Вона визначає основні стратегічні напрямки розвитку ЄС, за згодою Голови Комісії кваліфікованою більшістю призначає Верховного представника Союзу з питань закордонних справ і політики безпеки. Європейська рада збирається двічі на рік, її скликає Голова. Рішення Європейської ради мають характер політичної директиви і є обов'язковими до виконання. Разом з Європейським парламентом Рада Європейського Союзу є одним із двох законодавчих органів ЄС і ключовим органом, відповідальним за ухвалення рішень і координацію в галузі економічної політики ЄС. Вона відіграє центральну роль у визначенні зовнішньої політики ЄС і політики безпеки. До її складу входить один представник від кожної держави-члена на рівні міністрів, що може брати зобов'язання та голосувати від імені уряду держави-члена, яку представляє. Представництво залежить від рівня обговорюваного кола питань. Рада ЄС засідає на скликання Голови за його власною ініціативою або на запит одного з її членів або членів Комісії. Рада ЄС відіграє ключову роль у тих галузях європейської інтеграції, де ухвалення рішень відбувається на міжурядовому рівні. Найбільш компетентною вона є у сфері спільної зовнішньої політики й політики безпеки, а також співпраці з внутрішніх питань. Комісія Європейського Союзу (орган виконавчої влади) обстоює загальний інтерес Союзу та висуває належні ініціативи в цьому напрямку. Вона працює як кабінет міністрів, до її складу входять представники держав-членів, які неофіційно іменуються комісарами. Комісія формується кожні п'ять років. Її члени обираються на підставі їхньої загальної компетенції та відданості європейській справі з осіб, чия незалежність є поза сумнівом. Вони обираються з громадян держав-членів на основі системи суто рівномірної ротації між державами-членами, що відображає демографічний та географічний масштаб усіх держав-членів ЄС. Голову Комісії обирає Європейський парламент. Комісія у своїй діяльності забезпечує виконання договорів та заходів, які ухвалюються установами, здійснює керівництво програмами, ініціює щорічне та багаторічне планування діяльності ЄС з метою досягнення міжінституційних домовленостей і щорічно оприлюднює загальний звіт про діяльність Союзу. Суд Європейського Союзу (Суд ЄС) покликаний забезпечити однакове розуміння й застосування права ЄС. Діючи в межах своєї юрисдикції, він сформулював багато життєво важливих для розвитку інтеграційного процесу концептуальних положень, зокрема сформулював основні кваліфікаційні ознаки права ЄС. За допомогою судового тлумачення він заповнив багато прогалин та уточнив зміст деяких положень установчих договорів та актів вторинного права. До складу Суду ЄС входять судді (по одному від кожної держави) та генеральні адвокати, роль яких полягає в тому, щоб публічно, безсторонньо і незалежно давати мотивовані висновки у справах, які відповідно до Статуту Суду ЄС вимагають їх участі. Судді та Генеральні адвокати Суду

добираються з осіб, чия незалежність є поза сумнівом, і які володіють кваліфікацією, необхідною для призначення на найвищі судові посади в їхніх державах, або є юристами визнаної компетентності; вони призначаються за спільною згодою урядів держав-членів строком на шість років. Значення Суду не обмежується лише ухваленням правозастосовних актів. Значна його заслуга полягає у формулюванні принципів і концепції побудови правової системи ЄС, які не знайшли свого закріплення в установчих актах. Суд ЄС ухвалює рішення у справах за позовами, які подають держави-члени, установа, фізична або юридична особа; на звернення судів або трибуналів держав-членів виносить попередні рішення щодо тлумачення законодавства Союзу або чинності актів, ухвалених установами, й ухвалює рішення в інших справах, як передбачено договорами. Існує також чимало інших органів та установ, які допомагають досягненню цілей Європейського Союзу. Серед них можна вирізнити такі: – контрольні – Рахункова палата (перевіряє правомірність і правильність прибутків і видатків ЄС згідно з бюджетом, а також оцінює управління фінансами), Європейський центральний банк (надає консультації щодо господарської оцінки ухвалення законів та інших правових норм ЄС, а також висловлює свою думку щодо грошової, цінової політики), дорадчі – Європейський економічно-соціальний комітет (висловлює позицію громадянського суспільства, роботодавців, працівників з економічних і соціальних питань), Комітет регіонів (репрезентує регіональні та місцеві органи влади); – фінансові – Європейський інвестиційний банк (фінансує інвестиційні проекти у сфері економічного розвитку ЄС і за його межами); – міжінституційні – Європейська служба з питань зовнішньої діяльності, Статистична служба ЄС, Європейська школа управління, Європейське бюро з підбору персоналу тощо. Офіційними мовами Європейського Союзу є мови всіх держав-членів. Особливістю Європейського Союзу, що відрізняє його від більшості міжнародних організацій, є відсутність єдиної штаб-квартири, де розміщувалися б усі інститути, органи, установи ЄС. Однак більшість інститутів ЄС розташовано в м. Брюссель (Бельгія). Європейський парламент працює у м. Страсбург (Франція), Брюссель (Бельгія) і Люксембург (Люксембург). Суд ЄС розташований в м. Люксембург (Люксембург). Україна не є членом цієї регіональної організації. Однак перші відносини з ЄС розпочалися ще у 1991 р. з визнанням України як незалежної держави суб'єктом міжнародного права. Україна відкрила представництво в м. Брюссель (Бельгія), а Європейська комісія, відповідно, – представництво в Києві. Україна стала правонаступницею Угоди про торгівлю та комерційне й економічне співробітництво, укладеної між СРСР та Європейським Співтовариством у 1989 р. У 1994 р. була підписана Угода про партнерство і співробітництво між Україною і Європейськими Співтовариствами та їх державами-членами. Із цього моменту сторони взяли на себе зобов'язання розвивати взаємне співробітництво в ключових галузях суспільства. Розширення Європейського Союзу зумовило історичні зміни політичних, географічних та економічних умов для України та Євросоюзу. Сьогодні ЄС та Україна мають спільний кордон і як безпосередні сусіди мають посилювати свій політичний та

економічний взаємозв'язок. Законом України «Про засади внутрішньої і зовнішньої політики» від 1 липня 2010 р. було закріплено положення про те, що до основних засад зовнішньої політики віднесено забезпечення інтеграції України в європейський політичний, економічний і правовий простір із метою набуття членства в Європейському Союзі, а також поглиблення співпраці з Організацією Північноатлантичного договору з метою набуття членства у цій організації (п. 2 ст. 11). 13 березня 2014 р. Верховна Рада України ухвалила Постанову «Про підтвердження курсу України на інтеграцію до Європейського Союзу та першочергові заходи у цьому напрямі», якою підтверджується незворотність курсу України на європейську інтеграцію, метою якої є набуття членства в Європейському Союзі. Було відзначено, що Україна як європейська держава, яка поділяє спільну історію та цінності з країнами Європейського Союзу, має право подати заявку на набуття членства у 135 Європейському Союзі відповідно до ст. 49 Договору про Європейський Союз. Цією Постановою Верховна Рада України рекомендувала низку першочергових кроків у сфері європейської інтеграції, передусім у контексті укладення Угоди про асоціацію між Україною та Європейським Союзом. З підписанням та ратифікацією у 2014 р. Угоди про асоціацію між Україною та Європейським Союзом відносини сторін почали розбудовуватися в якісно новому форматі політичної асоціації та економічної інтеграції. Під час підписання Угоди про асоціацію 27 червня 2014 р. та під час її ратифікації 16 вересня 2014 р. було зроблено відповідні заяви, що Україна розглядає укладення Угоди про асоціацію як черговий крок на шляху до досягнення кінцевої мети європейської інтеграції – набуття повноправного членства України в Європейському Союзі. 7 лютого 2019 р. Верховною Радою України був ухвалений Закон України «Про внесення змін до Конституції України (щодо стратегічного курсу держави на набуття повноправного членства України в Європейському Союзі та в Організації Північноатлантичного договору)». Метою запропонованих ним змін є законодавче закріплення в Конституції України цивілізаційного вибору, європейської ідентичності українського народу та незворотності стратегічного курсу держави на набуття повноправного членства України в Європейському Союзі та в Організації Північноатлантичного договору. Організація Північноатлантичного договору (НАТО) (North Atlantic Treaty Organization (NATO)) – військово-політичний союз держав, створений у 1949 р. на основі підписання й ратифікації Північноатлантичного договору. Цей договір є установчим документом НАТО. Засновниками і першими членами НАТО були 12 європейських і північноамериканських держав: Бельгія, Великобританія, Данія, Ісландія, Італія, Канада, Люксембург, Нідерланди, Норвегія, Португалія, Сполучені Штати Америки та Франція. Станом на 2019 р. членами НАТО є 29 держав. Цілями Організації Північноатлантичного договору є такі: – захист свободи та безпеки її членів політичними та воєнними засобами відповідно до Статуту ООН; – спираючись на загальнодемократичні цінності, права людини та дотримання законності проведення діяльності, спрямованої на встановлення справедливого та міцного миру між усіма народами й урядами; – підтримка військового потенціалу, достатнього для запобігання війні та забезпечення

ефективної оборони існування спільного потенціалу запобігання кризам, які впливають на безпеку її членів; – активна співпраця з іншими державами щодо вирішення проблем європейської безпеки на основі співробітництва, включно із заходами з досягнення подальшого прогресу у сфері контролю над озброєнням та роззброєнням. У Північноатлантичному договорі міститься чимало згадувань або посилок на ООН та її Статут (преамбула, ст. 1, 5, 7, 12), хоча він розроблявся Договір поза межами ООН. Необхідно зазначити, що між положеннями Статуту ООН і Північноатлантичним договором існують розбіжності. Так, тлумачення тексту Північноатлантичного договору 1949 р. і назва НАТО свідчать про регіональний характер цієї організації. У статті 53 Статуту ООН, присвяченій примусовим діям регіональних органів (організацій), прямо передбачено, що «жодні примусові дії не вживаються згідно з цими регіональними угодами або регіональними органами, без повноважень від Ради Безпеки...», тоді як ст. 5 Північноатлантичного договору встановлює: «Договірні сторони погоджуються, що збройний напад проти однієї або декількох із них у Європі або Північній Америці буде розглядатися як напад проти них усіх; і, як наслідок цього, вони погоджуються, що кожна з них у порядку здійснення права індивідуальної або колективної самооборони, визнаного ст. 51 Статуту Організації Об'єднаних Націй, буде допомагати стороні або сторонам після такого нападу, шляхом негайного вчинення такої дії, яку вона вважає необхідною, включно із застосуванням збройної сили... Про кожен такий збройний напад і все що держави-члени НАТО будуть застосовувати збройні сили без будь-яких повноважень від Ради Безпеки ООН. Навряд чи можна визнати, що ст. 5 Північноатлантичного договору узгоджується зі ст. 53 Статуту ООН. Структуру НАТО становлять цивільні та військові органи. До цивільної структури НАТО входять: – Північноатлантична рада (вищий орган організації) НАТО складається з представників усіх держав-членів у ранзі послів, що засідають регулярно в м. Брюссель (Бельгія), крім того, відбуваються її регулярні засідання на рівні міністрів закордонних справ та оборони, а час від часу – на рівні глав держав та урядів. Північноатлантична рада має реальну політичну владу та право ухвалення рішень. У період між сесіями Північноатлантичної ради її функції виконує Постійна рада, яка складається з представників усіх держав-членів НАТО в ранзі послів; – Комітет військового планування НАТО є вищим військово-політичним органом Організації, який займається вирішенням більшості питань оборони. Комітет збирається двічі на рік на сесії міністрів оборони, хоча формально складається з постійних представників. У період між сесіями функції Комітету військового планування виконує Постійний комітет військового планування; – Група ядерного планування НАТО виконує роль основного форуму для консультацій з питань щодо ролі ядерних сил у здійсненні політики НАТО у сфері оборони та безпеки. Вона проводить засідання зазвичай двічі на рік на рівні міністрів оборони, як правило, перед засіданнями Північноатлантичної ради. Ісландію представляє в Групі ядерного планування цивільний спостерігач; – Керівну функцію НАТО виконує Генеральний секретар НАТО. Він відповідає за керівництво процесом консультацій, ухвалення рішень у НАТО і забезпечує їх

виконання. Генеральним секретарем стає державний діяч державичлена НАТО, який має великий досвід роботи на високому політичному рівні. Він призначається урядами держав-членів спочатку на чотирирічний термін, який може бути продовжений за згодою сторін. В управлінні щоденною діяльністю Генеральному секретареві допомагає Міжнародний секретаріат, що складається з експертів та посадовців із держав-членів НАТО. До військової структури НАТО входять: – Військовий комітет НАТО (вищий військовий орган) складається з начальників генеральних штабів держав-членів НАТО і цивільного представника Ісландії, яка не має регулярних збройних сил, та збирається на засідання не рідше двох разів на рік. Цей комітет має у підпорядкуванні командування двох зон – Європи й Атлантики. Верховне головне командування в Європі очолює верховний головнокомандувач (завжди – американський генерал), у підпорядкуванні якого перебувають головні командування у трьох європейських регіонах: Північноєвропейському, Центральноєвропейському і Південно-європейському. До функцій Військового комітету НАТО належать участь у розробленні військової політики і доктрини НАТО, надання рекомендацій Північноатлантичній раді щодо військової політики і стратегії, надання консультацій Північноатлантичній раді з питань санкціонування військових дій, надання рекомендацій іншим керівним органам НАТО щодо заходів, необхідних для забезпечення колективної оборони держав-членів НАТО, а також необхідних для реалізації рішень, пов'язаних з операціями та місіями НАТО. У період між засіданнями Військового комітету його функції виконує Постійний військовий комітет; – Виконавчим органом, що забезпечує діяльність Військового комітету, є Об'єднаний військовий штаб НАТО. Головними його функціями є підготовка та координація роботи Військового комітету у сфері оборонної політики та стратегічного планування, забезпечення повсякденного стратегічного розвідувального забезпечення Генерального секретаря, Північноатлантичної ради, Комітету військового планування та інших органів Організації, розроблення принципів та політики забезпечення й управління ресурсами Альянсу. і заходи, застосовані у результаті цього, буде негайно повідомлено Раді Безпеки». Зі змісту цієї статті випливає, Офіційними мовами НАТО є такі англійська і французька. Місцезнаходження штаб-квартири НАТО – м. Брюссель (Бельгія). Розвиток відносин між НАТО й Україною є динамічним процесом, який було започатковано невдовзі після здобуття нашою державою незалежності в 1991 р. Він засвідчує важливість України як активного учасника в розбудові нової структури з безпеки в Європі. Україна разом із державами Центральної та Східної Європи почала активно співпрацювати з НАТО в межах програми «Партнерство заради миру», започаткованої як вираз спільної переконаності у тому, що стабільність і безпека в Євроатлантичному регіоні може бути досягнута лише шляхом співробітництва і спільних дій. Приєднуючись до програми «Партнерство заради миру», держави нагадують, що вони є відданими збереженню демократичних суспільств, їх свободи від примусу і залякувань і додержанню принципів міжнародного права. 9 липня 1997 р. НАТО й Україна уклали Хартію про особливе партнерство між Україною та

Організацією Північноатлантичного договору, метою якої є встановлення вищого рівня співробітництва між зацікавленими сторонами у вирішенні широкого кола безпекових питань. Хартія посилює співпрацю й наголошує на підтримці Альянсом суверенітету й незалежності України та її статусу без'ядерної держави. У 2009 р. для визначення відносин між Україною та НАТО на сучасному етапі була укладена Декларація про доповнення Хартії про особливе партнерство. Ключовим системним документом розвитку співробітництва з НАТО та важливим інструментом здійснення реформ в Україні за підтримки Альянсу є Річні національні програми співробітництва Україна – НАТО, які розробляються з 2009 р. Для України стратегічне партнерство з НАТО є невід'ємною складовою євроінтеграційного курсу, оскільки доповнює процес внутрішньодержавних перетворень у контексті імплементації Угоди про асоціацію між Україною та Європейським Союзом 2014 р. Це дасть змогу зробити процес інтеграції України в європейську та євроатлантичну спільноту комплексним і всеохоплюючим. Про незворотність євроатлантичного курсу України, як уже було зазначено, також свідчать ухвалені Верховною Радою України Закон України «Про засади внутрішньої і зовнішньої політики» від 01.07.2010 р. (в п. 2 ст. 11 було закріплено положення про поглиблення співпраці з Організацією Північноатлантичного договору з метою набуття членства у цій організації) і Закон України «Про внесення змін до Конституції України (щодо стратегічного курсу держави на набуття повноправного членства України в Європейському Союзі та в Організації Північноатлантичного договору)» від 07.02.2019 р.

Організація американських держав (ОАД) (Organization of American States (OAS)) – регіональна міжнародна міждержавна організація, створена в 1948 р. на 9-й Міжнародній конференції американських держав у м. Богота (Колумбія) на основі Панамериканського союзу, що існував з 1890 р. До складу Організації американських держав входять 35 держав Північної та Південної Америки (станом на 2019 р.). У 1971 р. при організації був створений інститут постійних спостерігачів. Статус постійних спостерігачів мають країни Європи, Азії, зокрема Україна, Росія, Казахстан, Азербайджан, Грузія, Вірменія тощо. Організація функціонує на підставі Статуту і Міжамериканського договору про взаємну оборону 1947 р. Організація американських держав залишається відкритою для набуття членства будь-якою державою Західної півкулі, що ратифікували її Статут. Цілями Організації американських держав є такі: – підтримка регіонального миру й безпеки; – мирне врегулювання спорів між державами-членами; – спільна протидія агресії; – сприяння вирішенню політичних, економічних і правових проблем американських держав; – об'єднання зусиль із метою економічного, соціального, науково-технічного й культурного прогресу. Структуру Організації американських держав становлять: – Генеральна асамблея ОАД (вищий орган); – Консультативна рада міністрів закордонних справ; – Постійна Рада ОАД; – Міжамериканська економічна і соціальна рада ОАД; – Міжамериканська рада з питань освіти, науки і культури ОАД; – Міжамериканський правовий комітет ОАД; – Міжамериканська комісія з прав людини ОАД; – Генеральний секретаріат ОАД (постійно діючий

адміністративний орган). – Генеральна асамблея ОАД (вищий орган) визначає загальну політику організації, структуру та функції органів Організації, затверджує програми та бюджет. Сесії Генеральної асамблеї проводяться щорічно в державах-членах ОАД по чергові; – Консультативна рада міністрів закордонних справ скликається для розгляду особливо важливих і термінових питань, у яких зацікавлені всі держави-члени. – Для сприяння Консультативній раді з питань військового співробітництва засновано Консультативний комітет оборони, який складається з вищих військових представників держав-членів ОАД; Під керівництвом Генеральної асамблеї ОАД працюють такі виконавчі органи, які наділені широкими повноваженнями: – Постійна Рада ОАД, яка здійснює загальне керівництво і контроль за повсякденною діяльністю організації і виконує функції Консультативного органу і комітету з підготовки сесій Генеральної асамблеї; засідання Постійної Ради відбуваються два рази на місяць у штаб-квартирі ОАД; – Міжамериканська економічна і соціальна рада ОАД, покликана сприяти розвитку економічного співробітництва між державами-членами; вона проводить одну зустріч на рік на рівні міністрів; Міжамериканська рада з питань освіти, науки і культури займається питаннями активізації співробітництва й обміну в галузі освіти, науки та культури; – Міжамериканський правовий комітет ОАД, що діє як консультативний орган із юридичних питань, сприяє розвитку та кодифікації міжнародного права й вивчає правові проблеми Організації; він складається з 11-ти фахівців-юристів; місцезнаходження Міжамериканського правового комітету ОАД – м. Ріо-де-Жанейро (Бразилія); – Міжамериканська комісія з прав людини, виконує функції консультативного органу в питаннях дотримання і захисту прав людини у державах-членах; вона складається з 7 фахівців-юристів; місцезнаходження Міжнародної комісії ОАД з прав людини – м. Вашингтон (США); – Генеральний секретаріат ОАД очолює Генеральний секретар, який здійснює політику й виконує рішення, ухвалені Генеральною асамблеєю та іншими органами ОАД. Генеральний секретар ОАД призначається Генеральною асамблеєю терміном на п'ять років. При Організації американських держав створено шість спеціалізованих установ, які діють на основі багатосторонніх міждержавних угод: Панамериканську організацію охорони здоров'я (м. Вашингтон, США), Міжамериканський дитячий інститут (м. Монтевідео, Уругвай), Міжамериканську комісію жінок (м. Вашингтон, США), Панамериканський інститут історії і географії (м. Мехіко, Мексика), Міжамериканський інститут з питань індійського населення (м. Мехіко, Мексика) та Міжамериканський інститут сільськогосподарського співробітництва (м. Сан-Хосе, Коста-Ріка). Серед інших органів Організації американських держав діє Міжамериканська Рада оборони, яка займається плануванням колективної оборони континенту. У 1986 р. створено Міжамериканський комітет з боротьби з розповсюдженням наркотиків. У тісному контакті з Організацією американських держав співпрацює Міжамериканський банк розвитку, а також Міжамериканська комісія з телебачення і Панамериканський фонд розвитку. Офіційними мовами ОАД є англійська, французька, іспанська й португальська. Місцезнаходження штаб-

квартири ОАД – м. Вашингтон (США). Ліга арабських держав (ЛАД) (League of Arab States (LAS)) – регіональна міжнародна міжурядова організація арабських держав Південно-Західної Азії, Північної і Північно-Східної Африки, створена в 1945 р. Правову основу Ліги арабських держав становлять Пакт Ліги арабських держав 1945 р. (Статут) і Договір про спільну оборону й економічне співробітництво 1950 р. До складу 139 ЛАД входять 20 арабських держав, Організація визволення Палестини й одна неарабська держава – Сомалі (станом на 2019 р.). Цілями Ліги арабських держав є такі: – зміцнення зв'язків і всебічного співробітництва між державами-членами; – координація їх спільних дій у сфері політичного, економічного, культурного й соціального співробітництва; – забезпечення їх незалежності й суверенітету; – розгляд будь-яких питань, що зачіпають інтереси арабських держав. У Пакті ЛАД 1945 р. передбачено заходи з урегулювання спорів між державами-членами, а також засоби боротьби з агресією. Важливим напрямом діяльності Ліги арабських держав є об'єднання зусиль арабських держав щодо забезпечення безпеки, припинення ізраїльської окупації всіх захоплених у 1967 р. арабських територій, справедливого вирішення близькосхідної проблеми та реалізації невід'ємних прав арабського народу Палестини. Структуру Ліги арабських держав становлять: – Рада ЛАД (найвищий орган) визначає спільну політику організації, структуру та функції органів організації, затверджує на посаду Генерального секретаря ЛАД, програми та бюджет. До складу Ради входять керівники держав та урядів держав-членів. Рада збирається на сесії двічі на рік. Одностайно ухвалені нею рішення стають обов'язковими для держав-членів ЛАД, а ті, які були ухвалені більшістю, є обов'язковими лише для тих держав-членів, які проголосували за них; – Постійні комітети ЛАД функціонують при Раді ЛАД. Таких комітетів існує 10, вони повинні збиратися хоча б раз на рік (Політичний комітет, Економічний комітет, Комітет з питань національності, Комітет з питань навколишнього середовища тощо). У кожному комітеті повинні бути представлені всі держави-члени, адже такі комітети створюють основу співпраці між державами шляхом укладення договорів; – До складу Генерального секретаріату ЛАД (постійно діючого адміністративного органу) входить Генеральний секретар, помічники Секретаря і певна кількість службовців. Генеральний секретар призначається Радою ЛАД на п'ятирічний термін. Під егідою Ліги арабських держав були створені й діють спеціалізовані міжарабські організації (Арабська організація з питань освіти, науки і культури, Арабська організація праці, Арабська організація сільськогосподарського розвитку, Арабська організація адміністративного розвитку, Організація арабських країн-експортерів нафти, Арабська агенція з атомної енергетики тощо). Офіційною мовою ЛАД є арабська. Місцезнаходження штаб-квартири ЛАД – м. Каїр (Єгипет). Африканський Союз (АС) (African Union (AU)) – регіональна міжнародна міжурядова організація, що об'єднує 54 держави Африки (станом на 2019 р.), заснована у 2002 р. Африканський Союз є правонаступником Організації африканської єдності (ОАЄ). Об'єктивними причинами створення Африканського Союзу є пошук нових підходів і механізмів до вирішення проблем сучасного економічного розвитку держав

Африки. Глави держав африканського континенту схвалили Акт Африканського Союзу (Статут) на саміті ОАЄ в липні 2000 р. у м. Ломе (Того), тоді ж було офіційно оголошено про створення Африканського Союзу. На 37-й сесії Асамблеї ОАЄ, що проходив у липні 2001 р. у м. Лусака (Замбія), був затверджений пакет документів, що визначають структуру та правову основу нової організації. Цілями Африканського Союзу є такі: – зміцнення єдності та солідарності африканських держав і народів Африки; – захист суверенітету, територіальної цілісності та незалежності держав-членів; – прискорення політичної та соціально-економічної інтеграції континенту; – сприяння міжнародному співробітництву відповідно до Статуту ООН і Загальної декларації прав людини; – зміцнення миру, безпеки та стабільності на континенті; – створення необхідних умов, завдяки яким континент зможе посісти гідне місце в глобальній економіці й міжнародних переговорах; – сприяння співробітництву в усіх сферах людської діяльності з метою підвищення рівня життя населення Африки; – прогрес у розвитку континенту через сприяння в наукових дослідженнях; – співробітництво з відповідними міжнародними партнерами в діяльності з протидії хворобам та сприяння здоровому способу життя на континенті. Головною відмінністю організації, що було створено, порівняно з вільною асоціацією ОАЄ, є формування низки наднаціональних органів за аналогією з Європейським Союзом, які перебирають на себе частину функцій держави. Структуру Африканського Союзу становлять: – Асамблея АС (вищий орган) складається з глав держав і урядів. Її засідання повинні проводитися не менше одного разу на рік. Асамблея очолюється головою, який обирається строком на один рік державами-членами зі складу глав держав або урядів. Прерогативою Асамблеї відповідно до Акта (Статуту) є вироблення єдиної політики Союзу, затвердження доповідей і рекомендацій інших органів, розгляд прохань про набуття членства в Союзі, а також затвердження бюджету Організації; – До складу Виконавчої ради АС входять міністри закордонних справ або інші міністри, призначені урядами держав-членів. Засідання Виконавчої ради проводяться щонайменше двічі на рік. Виконавча рада займається координацією й ухваленням рішень із питань, що зачіпають спільні інтереси держав-членів; здійснює контроль за виконанням політичної стратегії, сформульованої Асамблеєю, і несе перед нею відповідальність. До сфери діяльності Виконавчої ради належать такі питання, як координація взаємодії в таких сферах, як енергетика, промисловість, природні ресурси, транспорт, комунікації, охорона здоров'я, освіта та культура. Крім того, існують спеціалізовані технічні комітети, які несуть відповідальність перед Виконавчою радою (Комітет сільського господарства і сільськогосподарських питань, Комітет валютних і фінансових справ, Комітет торгівлі, митних та імміграційних питань; Комітет промисловості, науки і технологій, енергетики, природних ресурсів та навколишнього середовища; Комітет транспорту, комунікацій та туризму; Комітет охорони здоров'я, трудових і соціальних питань; Комітет освіти, культури та людських ресурсів); – Панафриканський парламент АС складається з 250-ти представників, обраних законодавчими

органами африканських країн. Він виконує консультативні функції. Основним завданням інституції є всеохоплююча участь африканських народів у розвитку й економічній інтеграції континенту. Парламент є платформою для участі громадян усіх африканських держав у дискусіях і процесах ухвалення рішень щодо проблем і викликів континенту. До його складу входять п'ять груп представників, які представляють Західний, Південний, Північний, Східний і Центральний африканські регіони. Панафриканський парламент АС розташовано у м. Мідранд (Південно-Африканська Республіка); – Комісія АС (постійно діючий секретаріат організації) складається з Голови, його заступника та восьми членів (комісарів), які постійно працюють у штабквартирі організації та виконують адміністративні функції. Комісари обираються на чотирирічний термін. За ними закріплено такі галузі співробітництва, як мир та безпека, політичні питання, торгівля та промисловість, енергетика та інфраструктура, соціальна сфера, питання науки та технології й економічні питання; – Комітет постійних представників АС є допоміжним та консультативним органом Виконавчої ради, який складається з постійних представників держав-членів Союзу (як правило, послів цих держав). Його засідання проходять раз на місяць, на них розглядаються питання щодо підготовки порядку денного засідань Виконавчої ради та проєктів її рішень; – Спеціальні технічні (галузеві) комітети АС опрацьовують галузеві проєкти та програми Африканського Союзу та передають їх на розгляд Виконавчої ради; забезпечують координування, супроводження й оцінювання імплементації рішень органів АС. До складу кожного комітету входять міністри держав-членів та їх високопосадовці, відповідальні за окремі галузі співробітництва. Комітети підпорядковуються Виконавчій раді АС; – До складу Ради миру та безпеки АС входять 15 членів, кожен із яких обирається Виконавчою Радою АС. П'ять членів обираються терміном на три роки, десять – на два роки. Члени Ради обираються за принципом рівної регіональної представленості та ротації держав. Основними функціями Ради є забезпечення колективної безпеки та превентивних заходів щодо підтримання миру, ефективного реагування на конфліктні та кризові ситуації, координація заходів щодо встановлення миру й підготовка операцій із підтримання миру. Фінансовими інституціями Африканського Союзу є Африканський Центральний банк, Африканський Монетарний фонд та Африканський Інвестиційний банк. – 22 червня 2016 р. Україна набула статус спостерігача в Африканському Союзі. – Офіційними мовами АС є арабська, англійська, французька й португальська. – Місцезнаходження штаб-квартири АС – м. Аддис-Абеба (Ефіопія). Асоціація держав Південно-Східної Азії (АСЕАН) (Association of Southeast Asian Nations (ASEAN)) – регіональна міжнародна міжурядова організація, що була створена п'ятьма державами (Бруней, Індонезія, Малайзія, Таїланд, Філіппіни) у 1967 р., які підписали Декларацію АСЕАН, більш відому як Бангкокська декларація. У 1976 р. вказану Декларацію було доповнено Угодою про дружбу і співробітництво в Південно-Східній Азії, підписаною в Балі (Індонезія), що передбачала створення Високої ради на рівні глав зовнішньополітичних відомств для мирного урегулювання можливих конфліктів між членами

Асоціації. У 1992 р. була підписана Сінгапурська декларація, спрямована на поглиблення економічного і політичного співробітництва й інтеграції в регіоні, а також збільшення кількості держав-членів. Членами організації стали В'єтнам, Камбоджа, Лаос, Сінгапур і М'янма. Спостерігачами в організації є Папуа-Нова Гвінея (станом на 2019 р.). Статут АСЕАН був ухвалений на 13-му Саміті АСЕАН, що відбувся в листопаді 2007 р., і набув чинності 15 грудня 2008 р. Він задекларував такі принципи: – відведення головної ролі АСЕАН у регіональному співробітництві; – повага до принципів територіальної цілісності, суверенітету, невтручання у внутрішні справи та національна самоідентифікація держав-членів АСЕАН; – сприяння регіональному миру та мирному вирішенню спірних питань; – дотримання міжнародного права в питаннях прав людини, соціальної справедливості та багатосторонньої торгівлі; – сприяння регіональній інтеграції торгівлі; – створення органу, який відповідав би за захист прав людини; – розвиток дружніх відносин із ЄС; – збільшення кількості самітів держав-членів АСЕАН до двох на рік і створення можливості проведення екстрених зустрічей; – проведення 8 серпня щороку Дня АСЕАН з виконанням гімну АСЕАН та підняттям прапора АСЕАН. Структуру АСЕАН становлять: – Саміт глав держав та членів урядів (вищий орган), до складу якого входять глави держав і члени урядів держав-членів; саміт збирається два рази на рік, триває 3 дні і супроводжується зустрічами з регіональними партнерами; – Нарада міністрів закордонних справ (центральный керівний орган), яка проходить щорічно в одній із держав-членів Асоціації, а головує обирають відповідно до порядку назв держав за англійським алфавітом; – Постійний комітет (виконавчий орган), що складається з міністра закордонних справ держави, яка головує в АСЕАН у цей період, і послів інших держав; комітет здійснює поточну роботу між нарадами міністрів закордонних справ і збирається декілька разів на рік; зустрічі міністрів економіки, а також інших міністрів готують спеціально створені комітети: з науки та технології, із соціального розвитку тощо; – Секретаріат – адміністративний орган АСЕАН, який обслуговує організацію, виконує програми та втілює в життя політику, розроблену нею; Секретаріат очолює Генеральний секретар, який обирається на п'ять років; – національні секретаріати, діяльність яких спрямована на координацію поточної роботи та підготовку рішень АСЕАН; національні секретаріати очолюють генеральні директори; – комітети, до повноважень яких належить підтримка зовнішніх зв'язків організації; до складу комітетів входять керівники дипломатичних представництв, і перебувають вони у столицях третіх країн: Берліні (Німеччина), Брюсселі (Бельгія), Вашингтоні (США), Веллінгтоні (Нова Зеландія), Женеві (Швейцарія), Канберрі (Австралія), Лондоні (Великобританія), Оттаві (Канада), Парижі (Франція), Сеулі (Південна Корея) й Токіо (Японія). Офіційною мовою АСЕАН є англійська. Місцезнаходження штаб-квартири АСЕАН – м. Джакарта (Індонезія).

6. МІЖНАРОДНІ КОНФЕРЕНЦІЇ

Міжнародні конференції є дуже поширеною формою міждержавного

співробітництва і скликаються для вирішення політичних, економічних, військових та інших проблем. Як інституційний механізм міжнародного права і міжнародних відносин вони виникли в другій половині XIX сторіччя. Щорічно на різноманітних рівнях міжнародних відносин проводиться більше 1000 конференцій.

Міжнародні конференції – це тимчасовий колективний орган суверенних держав та інших учасників, який скликається для обговорення тих чи інших проблем, що зачіпають інтереси учасників конференції. Міжнародні конференції називають багатосторонньою або парламентською демократією.

Їх мета й організаційні основи діяльності повинні відповідати нормам міжнародного права. Міжнародні конференції можуть мати різні найменування – конгрес, нарада, конференція тощо, проте це не має жодного юридичного значення. Міжнародні конференції мають багато спільного з міжнародними організаціями: вони являють собою зустріч представників держав, для забезпечення діяльності конференції створюються робочі органи (комітети, комісії), ці органи діють на підставі правил, установлених державами-учасниками конференції.

Головна відмінність міжнародних конференцій від міжнародних організацій полягає в тому, що конференції – це тимчасові органи.

Міжнародні конференції можна класифікувати, поділивши на такі види:

1) залежно від складу учасників: – міжурядові (беруть участь представники держав, міжнародних організацій, національно-визвольних рухів тощо); – неурядові (беруть участь представники громадських організацій, асоціацій або окремі особи з різних держав); 2) залежно від сфери діяльності: – політичні (вирішуються питання політичного характеру); – економічні (вирішуються питання економічного характеру); – дипломатичні (вирішуються питання зовнішніх зносин); – змішані (вирішуються питання різного характеру); 3) за періодичністю проведення: – періодичні (скликаються у заздалегідь визначений період часу); – конференції «ad hoc» (скликаються для вирішення конкретної проблеми); 4) за колом учасників: – універсальні (відкриті для участі для будь-якої держави та інших суб'єктів міжнародного права); – регіональні (беруть участь держави й інші суб'єкти міжнародного права, які перебувають у певному географічному регіоні). Зазвичай з ініціативою скликати будь-яку міжнародну конференцію виступає держава (держави) або міжнародна організація. Така ініціатива також може походити від національних або міжнародних неурядових організацій. Для успішної роботи міжнародної конференції необхідно її ретельно спланувати й підготувати. Важливий елемент підготовки міжнародної конференції – визначення її мети, на підставі якої планується порядок денний конференції шляхом попереднього узгодження поглядів майбутніх учасників. Після цього ухвалюється рішення про скликання міжнародної конференції стосовно визначених питань, склад і рівень представництва, час та місце проведення, правила та процедури. Узгодження поглядів держав із питань підготовки конференції здійснюється або під час попередніх консультацій, або дипломатичними каналами. Якщо ініціатором скликання конференції є міжнародна організація, то результати

узгодження поглядів майбутніх учасників фіксуються у відповідних резолюціях цієї організації. Під час визначення кола учасників конференції та рівня представництва важливо дотримуватися принципу участі в конференції всіх зацікавлених держав. Невизнання тієї чи іншої зацікавленої держави або уряду будь-яким учасником конференції не є правомірною підставою для незапрошення їх на конференцію. Сьогодні широко практикується запрошення на міжнародні конференції спостерігачів, які не мають права голосу. За згодою учасників конференції вони можуть виступати на її засіданнях, а їх участь регламентується правилами процедури конференції. 143 Як правило, спостерігачів на міжнародні конференції направляють міжурядові й неурядові організації, а також держави, що не беруть участі у конференції. Коли міжнародна конференція скликається державою або групою держав, питання про час і місце її проведення зазвичай вирішується на підготовчій зустрічі майбутніх учасників. Що стосується міжнародних конференцій, скликаних міжурядовими організаціями, то вони, як правило, проводяться в штаб-квартирі організації або на запрошення будь-якої держави на її території. У таких випадках місце й час проведення конференції визначаються в резолюції міжнародної організації її проведення. Безпосередньо відкриттю міжнародної конференції передують суттєва організаційна і підготовча робота (забезпечення необхідних приміщень, допоміжних служб, підготовка документації конференції тощо). Держави проводять складну та кропітку дипломатичну роботу, спрямовану на забезпечення високої результативності конференції. Рівень представництва на міжнародній конференції може змінюватись на різних етапах конференції (наприклад, перший етап проходить на рівні міністрів закордонних справ, другий етап – заступників міністрів закордонних справ і керівників департаментів відомств закордонних справ, третій – глав держав та урядів). Проведення міжнародних конференцій на вищому рівні означає їх підвищену значущість у вирішенні міжнародних проблем. Міжнародні конференції для забезпечення успішності своєї роботи ухвалюють правила процедури (нормативний акт внутрішнього або адміністративного права конференцій), покликані регламентувати всі аспекти діяльності конференції з метою досягти її ефективної й плідної роботи. Механізм створення, ухвалення та затвердження правил процедури конференції виробляється самими учасниками конференції. Досить часто учасники конференції для вироблення власних правил процедури беруть за основу правила процедури Генеральної Асамблеї ООН, які пройшли випробування часом і довели свою ефективність. Кожна міжнародна конференція розробляє власні процедурні норми, які регулюють різні боки її діяльності, а саме: – статус делегацій як офіційних представників держав-учасниць; – статус посадовців конференції; – правове становище та порядок діяльності секретаріату конференції та його виконавчого глави; – порядок ухвалення рішень конференцією. Мови, що використовуються в роботі міжнародних конференцій, поділяються на офіційні й робочі. Офіційними мовами учасники повинні користуватися для своїх виступів, цими мовами публікуються всі офіційні рішення конференції. Робочі ж мови використовуються для ведення

протоколів і складання проєктів документів конференції. Зазвичай робочі мови становлять лише частину офіційних, що скорочує витрати на проведення конференції. Офіційні й робочі мови конференції визначаються правилами процедури. На конференціях, організованих ООН, офіційними мовами є ті самі, що й мови Організації Об'єднаних Націй: англійська, арабська, іспанська, китайська, російська та французька. Істотну роль у процесі ухвалення рішень міжнародної конференції відіграють її керівні посадовці, обрані зі складу делегацій. Конференції з небагатьма учасниками обмежуються вибором голови та створенням секретаріату. Для керування конференцією з широким представництвом обираються: голова, заступник голови та генеральний доповідач; голова, заступник голови і доповідач кожного комітету та необхідна кількість інших посадовців, покликаних забезпечити ефективність роботи конференції. Керує роботою конференції її голова, тому учасники завжди з особливою увагою ставляться до кандидатури на цю посаду й узгоджують її між собою. Права й обов'язки голови конференції визначаються правилами процедури. Головним адміністративним посадовцем конференції є її секретар, який керує роботою персоналу секретаріату. Завдання секретаріату і його персоналу – забезпечити високий рівень обслуговування структурних підрозділів конференції (складання протоколів засідань, поточна технічна робота тощо). Особливе місце в роботі міжнародної конференції посідає редакційний комітет і його голова. На них лежить основна відповідальність за підготовку текстів офіційних документів конференції, в яких втілюються її рішення.

У правилах процедури визначаються кількість і найменування створюваних конференцією комітетів, мета і порядок їх роботи. Порядок ухвалення міжнародною конференцією рішень визначається правилами процедури і звичаєвою практикою, якими користуються протягом багатьох років.

Усі різноманітні процедури ухвалення рішень на міжнародних конференціях можна об'єднати в три групи:

1) рішення ухвалюються шляхом голосування учасників; зазвичай кожна делегація має один голос; для ухвалення рішення потрібна проста більшість, кваліфікована більшість або одностайність учасників конференції; голосування може бути відкритим або таємним;

2) рішення ухвалюються на основі консенсусу; для цього методу є характерною відсутність процедури голосування, коли узгоджене рішення ухвалюється, якщо немає формальних заперечень жодного учасника; при цьому деякі учасники можуть попросити внести у протокол засідання заяву або застереження, які вважаються важливими в контексті окремих положень ухвалюваного рішення;

3) рішення конференції можуть ухвалюватися комбінованим методом, що складається з процедур консенсусу та голосування; у таких випадках учасники конференції повинні максимально використовувати можливості консенсусного методу під час ухвалення рішень, проте коли стає зрозумілим, що в такий спосіб не можна ухвалити рішення з конкретного питання, використовується

процедура голосування. Рішення, ухвалені міжнародними конференціями, мають різні найменування: конвенції, договори, декларації, заяви, підсумкові акти тощо. Міжнародна практика виробила деякі типові акти, які завершують роботу міжнародної конференції. Юридична сила цих актів є різною.

Одні з них є юридично обов'язковими, інші мають рекомендаційний характер.

Багато міжнародних конференцій скликається з метою розроблення й ухвалення багатосторонніх конвенцій як загального, так і спеціального характеру, вони називаються дипломатичними. Дипломатичні конференції ухвалюють лише тексти відповідних конвенцій, які зазвичай не є юридично обов'язковими у момент ухвалення, оскільки для набрання ними чинності необхідно пройти процедуру ратифікації в державахучасниках конференції згідно з положеннями конвенції. Однак, ухвалюючи текст конвенції, держави-учасниці конференції підтверджують, що його остаточно узгоджено, і надалі правила поведінки, які містяться в ньому, стануть юридично обов'язковими. Участь у дипломатичній конференції не накладає на державу обов'язку брати участь у конвенції, ухваленій на ній. Міжнародні конференції відповідно до мети можуть ухвалювати різні резолюції. У цих документах, як правило, містяться заклики, пропозиції, рекомендації та прохання урядам і міжнародним організаціям, що випливають із результатів роботи конференції. Резолюції міжнародних конференцій мають рекомендаційний характер. Проте ці документи відіграють позитивну роль у питаннях кодифікації та прогресивного розвитку міжнародного права. Переважна більшість міжнародних конференцій завершується ухваленням підсумкового акта. Найчастіше цей документ містить виклад основних фактів роботи конференції і не є юридично обов'язковим. Однак деякі підсумкові акти міжнародних конференцій мають форму міжнародного договору. Юридичне значення підсумкового акта тієї або іншої міжнародної конференції слід виводити зі змісту цього документа і мети, яка бажали досягти її учасники. Роль міжнародних конференцій та ухвалених ними актів незмінно зростає. Міжнародне співтовариство має потребу в дедалі активнішій координації політики держав із глобальних проблем. Розвиток міжнародного життя вимагає все більш активного нормативного регулювання. Розроблення відповідних договорів займає багато часу. Тому на допомогу приходять резолюції міжнародних конференцій, які є актами «м'якого права». Вони швидше формуються, держави погоджуються з ними легше, ніж із жорсткими зобов'язаннями за договорами.

Міжнародні конференції, які проводяться відповідно до загальновизнаних принципів і норм міжнародного права, сьогодні мають велике значення у справі обговорення й вирішення міжнародних проблем і служать ефективним засобом міждержавного співробітництва